

En statshemlighet

En statshemlighet

franskt revolutionsdrama i fem akter

av Christian Lanciai

Personerna :

Biskopen av Vannes, jesuitpräst
En fångvaktare i Bastiljen
En fånge därstädes, kallad Philippe
Bastiljens guvernör
En kurir
Konung Ludvig XIV av Frankrike
Nicolas Fouquet, hans överintendent
Colbert, finansminister
Louise de la Vallière, konungens mätress
d'Artagnan, kapten för konungens livvakt
Två maskerade män i biskopens tjänst
Bastiljens portvakt
Änkedrottning Anna av Österrike, konungens moder
Monsieur, konungens yngre bror
Henriette, dennes maka
Herr de Saint-Aignan

Röster av klagande fångar i Bastiljen

Handlingen äger rum i augusti 1661
på slottet Vaux och i Bastiljen i Paris.

Copyright © Christian Lanciai 1989

En statshemlighet

Akt I Scen 1. Det inre av Bastiljen

- Prästen* Är detta tornet Bertaudière?
Fångvaktaren Detsamma, excellens.
Prästen Det tysta tornet, där varenda fånge är en levande begravd och glömd statshemlighet?
Fångvaktaren Det får jag icke svara på, ers excellens, och ni själv vet det.
Prästen Det är bra. Lås upp.
(*Fångvaktaren läser upp och öppnar dörren till cellen, som publiken nu först får inblick i: en cell med en ensam fånge, en ung vacker man, som ligger utsträckt på sin säng i sömn.*)
Herr fångvaktare, ni kan gå nu. Det är icke tillbörligt att en annan hör en fånges bikt än prästen.
(*Fångvaktaren går. Prästen lyssnar spänt efter hans försvinnande steg och slappnar icke av förrän han är borta.*)
Då har jag nu klarat av det värsta. Resten är en barnlek.
(*Han tänder ett ljus. Cellen blir till fullt upplyst och har en för Bastiljen ovanlig lyx att uppvisa: en skinnfåtölj, ett vackert bord och fångens fina kläder.*)
Fången (vaknar av ljuset) Vad är det man vill mig nu?
Prästen Var inte orolig. Ursäkta att jag väckte er. Jag är er biktfar.
Fången Vilken biktfar?
Prästen Ni behövde en emedan ni var sjuk och kunde dö.
Fången Tack, jag är bättre nu och kommer ej att dö. Således har jag knappast användning för någon biktfar.
Prästen Inte ens för biskopen av Vannes?
Fången Ni är således den där jesuiten som skall veta mer om mig än vad jag själv vet?
Prästen Därför är jag här. Ej ens en överlägsen stormakt och allsmäktig mönsterstat som detta Frankrike kan dölja och begrava hemligheter utan att de blott blir desto mera uppenbara.
Fången Är då jag en fransk statshemlighet?
Prästen Ert öde är åtminstone förknippat med ert lands, som varje fånges är i detta fruktansvärda fängelse. Dock är ni ett utomordentligt särfall, och det tog mig många år att finna er, den plats var ni var levande begravnen.
Fången Jag har varit levande begravnen hela livet och har aldrig någonsin fått veta något om mig själv. Jag föddes tydligen blott för att vara fånge all min livstid.
Prästen Något vet ni väl. Ni har ju ändå levat i ett antal år.
Fången Beklagat, men jag måste göra er besviken. Jag vet intet om mig själv. Ett namn – Philippe – är allt jag vet. Jag växte upp allena i fullständig isolering och fick aldrig träffa någon människa. Så levde jag tills jag blev yngling. Sedan blev jag en dag fördd till detta hus och utan att man lät mig veta varför. Här har jag alltsedan dess framlevat mina år i ännu mer fullständig isolering.
Prästen Då vill ni väl komma ut?
Fången För vad? Jag vet ju ingenting om världen. Den som ingenting har att förlora har ej heller någonting att vinna. Status quo är all min livs historia och skall aldrig bliva mer än så.
Prästen Så säger ni emedan ni ej något vet om vad ni har för möjligheter.
Fången Locka mig med något om ni kan.
Prästen Jag skall försöka med det allra enklaste förvissad om att genast få er frestad och på fall. Vad sägs exempelvis om frihet? Kan den inte locka er?
Fången Förklara först för mig vad frihet är.

Prästen Vad är väl frihet? Blommors doft, naturens ljus, den klara nattens stjärnor och tillåtelsen att röra sig varthelst man önskar.

Fången Jag förstår ej sådan frihet. Jag har här min egen frihet. Se! I denna vas har jag två rosor som blev plockade igår i guvernörens trädgård medan de ännu var utslagna. Här i detta fängelse har de för mig allenast spruckit ut och fyllt mitt rum med magnifik berusande och sällsam väldoft. Vad behöver jag för andra blommor och för annan väldoft, när jag har ett kungarike blott i denna enda vas? – Om jag har blommans väldoft i mitt rum, så har jag alltså all er frihet redan, eller hur?

Prästen Men luften! Friheten att andas! Dagens ljus! Den ljuva solens smekande och underbara generösa värme!

Fången Menar ni att jag ej känner till den? Har jag ej ett fönster här som får stå öppet? Kan jag icke sega mig upp till dess öppning, ställa mig på stolen, bada vällustigt mitt ansikte i ljuset och närhelst jag vill i dagens ljus berusa mig av solens vänligaste strålar och med deras hjälp beresa hela universum upplyft av det underbara ljusets gudomliga rus? Var dag som solen ej betäckts av moln besöker den mig här som min mest välkomnade och betrodda gäst, och jag får vara ensam i min moder solens sällskap. Jag är solens egen son, och ingen guvernör och trist fångvaktare behöver vara med och vakta mig när solen kommer hit på sin besökstid, och den varar i fem timmar. Som bevis därpå har jag dess ljusa ruta som hon släpper in, som växer fram till middag och som sedan avtar fram till klockan tre, när hon försvinner, lämnande mig ensam med min salighet av hennes minne. Är ej denna frihet nog gudomlig, klentrogne och misstrogne förförare?

Och stjärnors glans kan jag ock njuta av så mycket som jag vill. Om ni ej tänt den där fördömda lyktan när ni kommit hit så hade ni själv kunnat fröjda er åt stjärnan där rakt över norra tornet. Men ni stadsbor som är fria ser ej nånsin stjärnorna ordentligt.

Även rörelsefrihet har jag så mycket som jag önskar. Jag har ju det vackraste av guvernörens trädgård inne här hos mig, och jag kan gå runt bordet och min vas så mycket som jag vill. Jag slipper regn och kyla, och om solen hettar under sommaren, så har jag det dock svalt här inne. Vad mer kan jag önska? Jag har skäl att misstro er för att ni blott vill ta ifrån mig all den underbara frihet som jag så gudomligt njuter av.

Prästen Min son, ni gör er illusioner om det helvete ni lever i och blott förskönar det emedan ni ej ser en utväg ur er fångenskap.

Fången Min far, jag är blott realistisk. Jag försöker göra blott det bästa av vad jag kan disponera, och det lilla jag har vunnit ämnar jag ej avstå frivilligt.

Prästen Ni vill således gärna vinna mera.

Fången Jag har lärt mig att jag aldrig ens kan hoppas på att vinna mera. Därför vill jag blott behålla vad jag har.

Prästen Jag säger er att ni har möjlighet att vinna mera.

Fången Och jag säger er att jag ej tror er. Jag tror ni är en bedragare som blott vill locka mig i döden eller i fördärv åtminstone. Av något outgrundligt skäl så tror ni att ni kan utnyttja mig för era syften. Om jag misstar mig så får ni övertyga mig om motsatsen med faktiska bevis.

Prästen Det skall jag göra.

Fången Hur?

Prästen Det skall jag visa.

Fången Var så god. Jag väntar på er virtuositet som magiker med spänning.

Prästen Jag vet allt om er, men det är inte mycket.

Fången Ni har rätt. Själv vet jag ingenting om mig. Om ni vet mer så vet ni något mer än ingenting men inte mycket, ty jag har ju inte ens förr sett er i mitt liv. Jag vet ju ej ens vem ni är. Nåväl, herr biskop, ni är biskop och av Vannes, men denna titel säger mig just ingenting.

Prästen Dock har ni sett mig förut. Minns ni i Noisy-le-Sec, för femton år sen ungefär, en kavaljer som var i sällskap med en dam helt klädd i svart och siden och med röda band i håret?

Fången Ja, det minns jag, och nu ser jag att den kavaljeren, som var en abbé d'Herblay, är ni.

Prästen Det gläder mig att ni har så gott minne. Nu skall jag tala om för er en hemlighet i djupaste förtroende. Om det blev känt för denna statens konung att jag var hos er här nu så skulle jag i morgon utan rättegång bli halshuggen.

Fången Bevisa det.

Prästen Det ämnar jag bevisa för er.

Fången Om det vore sant så vore ni en idiot som vågar livet för att träffa en fullständigt anonym och hopplös livstidsfånge.

Prästen Vet ni varför ni är fånge?

Fången Jag har aldrig undrat ens däröver.

Prästen Har ni ingen aning?

Fången Jag är fånge och kan aldrig någonsin bli fri. Det har jag tvingats acceptera. Mer än så behöver jag ej veta.

Prästen Har ni aldrig spekulerat eller fantiserat ens?

Fången Jag har ej någonsin fått stimulans av någon eller uppmuntran till att försöka gissa ens bakgrunden till mitt omöjliga öde. Men jag minns er nu och mer än väl. Ni kom i sällskap med en dam en gång som kom två andra gånger till mig med den dam som....

Prästenvarje månad kom till er för att besöka er? Är det ej riktigt?

Fången Ni minns lika bra som jag men vet allt som jag inte vet. Jag har blott bilder utan text, men ni har bildernas förklaring.

Prästen Har ni någon aning om vem damen som var som kom till er en gång i månaden?

Fången Jag vet blott att hon var en hovdam.

Prästen Ni har aldrig gissat hennes titel?

Fången Jag har bara anat att den ej var ringa. En gång kom hon med en medelålders man, en annan gång kom hon med er, och tvenne gånger med den dam i svart och siden och med röda band i håret som ni nämnde. Utom min förmyndare och guvernören här i fängelset, fångvaktaren och gamla Perronette är dessa fyra finare personer från mitt avlägsna förflutna alla människor som jag någonsin har träffat i mitt liv.

Prästen Men ni var ej i fängelse på den tiden när ni uppvaktades av damerna från hovet.

Fången Det var kanske ej ett fängelse, men jag var knappast mindre fånge där än här. Jag levde ensam i ett hus med trädgård omgiven av höga murar som jag aldrig fick se över eller komma utanför. Det vet ni ju. Ni var ju där.

Prästen Vad hände som berövade er huset med den vackra trädgården?

Fången En mycket kuriös och tragisk episod. I källaren i huset hade jag var dag lektion i fäktning.

Prästen Hade ni en lärare?

Fången Jag hade samma lärare i alla ämnen: min högt älskade förmyndare, som jag misstänkte var min far, eller åtminstone min gudfar. Han bemödade sig om att undervisa mig i allt och alla livets konster, och han var en mästare i fäktning. Säg mig genast: vem var denne min förmyndare?

Prästen En hederlig lojal och trogen adelsman som ingen kunde tvivla på. Han var ej släkt med er på något sätt.

Fången Han undervisade och uppfostrade mig som om jag var hans son. En dag när jag var trött och tog en lur i källaren strax efter fäktningen så väcktes jag av rop från min förmyndare. Han ropade till Perronette, min amma, och var helt förtvivlad.

Jag låg stilla och beslöt att lyssna. Han hade förlorat något brev som vinden tagit och fört ut från honom genom fönstret, och det hade blåst rakt ner i brunnen. Varken min förmyndare eller min amma kunde stiga ner i brunnen för att hämta det. Vad var det då med detta brev som kunde utlösa en sådan hysteri och oerhörd uppståndelse? Jag tyckte minst sagt att det verkade en smula fånigt, tills det framgick av de bådas upprörda konversation att brevet var från drottningen.

Prästen Jag börjar ana sammanhanget. Och vad hände?

Fången De beslöt att hämta någon karl som kunde rädda brevet åt dem. Medan de var borta tog jag mig av ren nyfikenhet själv ner i brunnen. Jag var femton år och lätt och smidig som en akrobat. Jag lyckades få brevet i min hand, och med det smög jag mig in i ett gömställe bland buskarna var jag tog del av brevets innehåll. Det var från drottningen helt visst, och det berörde mig och endast mig. Det sade inte mycket, men jag kunde endast dra den slutsatsen av brevet att jag var av börd och att av någon underlig anledning drottningen bekymrade sig för mig.

Prästen Och du kunde ej begripa varför?

Fången Brevet var alldeles vått och delvis illa skadat. Jag förstod ej allt och kunde inte läsa allt. Men Perronette och min förmyndare kom snart tillbaka med en karl som inte längre kunde se att det fanns något brev i brunnen. Min förmyndare och Perronette var alldeles förtvvlade. Men jag var våt och blev förkyld, på kvällen fick jag feber, och på natten började jag yra. Under huvudkudden fann min amma och min gode lärare det eftersökta brevet, och de insåg vad jag hade gjort. Jag kan blott gissa resten.

Prästen Du kom hit och fick ej träffa amman eller din förmyndare igen.

Fången Vad hände med dem?

Prästen De blev undanröjda medelst gift.

Fången (upprörd) Vad var då deras brott?

Prästen De visste alltför mycket, och de hade låtit dig få veta alltför mycket, ofrivilligt visserligen men ändå.

Fången Och ändå vet jag ingenting. Det enda brevet gav mig var outrannsakliga mysterier, en härva utan någon ända av en tråd att kunna börja dra i.

Prästen Det var tillräckligt att risken fanns att ni begynte ana.

Fången Ana vad? Har andra då begått så fasansfulla brott att det kan vara livsfarligt för en oskyldig att beröras av dess avlägsnaste konsekvenser?

Prästen (milt) Nej, min son, det är långt hemskare än så.

Fången Vad är det för en dyster hemlighet som du likt Hamlets far här kommer för att uppenbara för mig till min egen obotliga olycka?

Prästen Kan då din olycka bli värre? Är den ej så hemsk nu redan att den ringaste förändring måste innebära enbart lindring och befrielse?

Fången Jag saknar ett alternativ att jämföra vad du nu kallar min olycka med. Jag känner varken lycka eller olycka och har ej någonsin känt någondera.

Prästen (tar fram en spegel ur sin mantel) Vet du vad det här är?

Fången Nej?

Prästen Du har ej sett en sådan förut i ditt liv?

Fången Nej, aldrig.

Prästen Därför att man av försiktighet sett till att du ej någonsin skulle få se en spegel. Vad vet du om Frankrikes historia och kungahus?

Fången Min lärare berättade för mig om Frans den första, Henrik av Navarra och Louis den helige. Om den aktuella franska politiken vet jag ingenting.

Prästen Han följde sina instruktioner. Han fick icke undervisa dig i ämnen som du kunde draga nytta av politiskt.

Fången Är jag då politiskt intressant?

Prästen Min vän, varenda fånge i Bastiljen är politiskt ovärderlig. Men den största skatten i Bastiljen är du själv, och du har aldrig anat det.

Fången Jag väntar ständigt fåfängt på att ni skall komma med en trovärdig förklaring.

Prästen Jag ser inga böcker här. Har ni fått läsa något här?

Fången Nej, ingenting.

Prästen Och ni vet ingenting om Frankrikes historia efter Henrik av Navarra?

Fången Jo, jag vet vem som blev konung efter honom. Jag har sett Louis den trettonde avbildad på ett mynt en gång.

Prästen (med eftertanke) Det var den nuvarande kungens fader.

Fången Vem är då den nuvarande kungen?

Prästen Det är frågan.

Fången Kan det råda någon tvekan om vem som är landets konung?

Prästen Ingen tvekar om den saken – utom jag – och du inom ett ögonblick.

Fången Ni löser inga gåtor för mig. Ni blott gör dem värre. Har ni inget annat än blott ständigt värre mystifikationer att förpesta luften för mig här med? Jag som trodde att ni var en man man kunde tala med!

Prästen Ni skall få höra en historia som skall förklara allt, en verklighetens tragedi som saknar motstycke i ironi.

När drottningen den femte i september sextonhundratrettioåtta skulle till att föda barn så gick det inte som man hade väntat. Visserligen nedkom hon med en välsignad son, men det var icke allt. När hela hovet festade och firade en äntlig tronarvinges ankomst nedkom hon med ett barn till, en andra son, en tvilling....

Fången Fortsätt.

Prästen Detta barn en tronarvinges dubbelgångare och tvilling, en vars blotta existens var nog för att bereda Frankrike en ocean av kriser och en framtid av inbördeskrig, gavs över åt en barnmorska som hette Perronette....

Fången Fru Perronette!

Prästen Det smugglades och smusslades i natten ut ur slottet för att levande begravas bakom en oöverstiglig mur av anonymitet långt bortom alla städer i ett hus på landet, var ej någon någonsin fick ställa några frågor eller var det någonsin ens skulle viskas om att konungen av Frankrike hade en tvillingbror....

Fången Ni menar då att denna levande begravnade tvillingbror är jag?

Prästen Här är beviset. Här är ett porträtt av konungen av Frankrike, och här har ni en spegel. (*räcker fram porträttet och spegeln till Philippe.*)

Fången (betraktar porträttet och spegelbilden länge) Man ser ingen skillnad.

Prästen Kan man kräva mer bevis?

Fången Jag är blott blekare emedan jag har suttit inne längre.

Prästen Det är logiskt och naturligt.

Fången (ser upp på prästen) Och min moder är då drottningen?

Prästen Ja.

Fången Lever hon fortfarande?

Prästen Hon är en skugga av sitt forna jag, men hon är än vid liv.

Fången Min moder, som försköt sitt barn och dömde honom till att bli begraven levande på livstid!

Prästen Det var eder fader som bestämde det, ej eder moder.

Fången Min fader var då ansiktet på myntet, kung Louis den trettonde?

Prästen Ej någon annan.

Fången Och jag som trodde att min släkt blott var i onåd genom något brott! Jag är ej adlig som jag trodde utan kunglig! Och det stora brottet har begåtts mot mig och av min egen kungliga familj! Frankrikes kungahus är skyldigt medan jag allena är oskyldig!

Prästen Kungen börjar vakna i er. Ta det blott försiktigt. Jag var icke här om icke allting kunde rättas till.

Fången Hur då? Vad har ni för förslag och planer?

Prästen Jag är utan planer och förslag. Allenast ni kan komma med initiativ.

Fången Vad vill ni då att jag skall göra?

Prästen Jag vill ingenting. Det är er egen vilja blott som gäller.

Fången Ädle uppoffrande biskop, ni har kommit hit för att för mig avslöja att jag råkar vara kungens tvillingbror, och ni har övertygat mig om att det är så med konkretaste bevis, ty detta kungliga porträtt har aldrig målats efter mig, ty jag har aldrig blivit porträtterad. Aldrig i mitt liv har jag ens drömt om att jag var av kunglig börd. Ni kommer hit och visar hur min egen moder och familj har offrat och förskjutit mig. Ni omvandlar totalt min hela värld och verklighet och krossar all den trygghet här i fångelset som jag med möda vant mig vid i åtta år av fångenskap. Och sedan säger ni: "Jag ville ingenting med detta. Ni allenast äger nu att uttrycka er vilja." Tror ni det är lätt för mig? Jag vet ju inte ens om det ni givit mig är avgrund eller paradiset, och jag var nöjd med vanlig skärseld. Nå, min präst, jag skall förkunna er min konungsliga vilja. Om min fader konungen och moder drottningen och tvillingbroder konungen begravt mig levande och lämnat mig att dö här i Bastiljen, så förklarar jag, att de ej kan ha gjort det utan vettig orsak. De har offrat mig för att bevara dynastin och Frankrikes konungahus och absoluta makt. Den konung är av Frankrike som äger kronan på sitt huvud och all makten i sin hand. Det är ej jag. Det är min någon timme äldre tvillingbroder. Därför må jag här förbli begravd för evigt med min börd och min identitet som Frankrikes mest okända statshemlighet, och denna min livslånga fångenskap blir endast desto bittrare för att ni kommit hit och talat om för mig vem jag har olyckan att råka vara.

Prästen Så kan endast kunglig härkomst tala. Låt mig svara. Jag har kommit hit ej för att göra er olycklig utan endast för att jag var kunnig om en sanning som var så sensationell och oerhörd att den ej kunde tåla. Jag har icke fått en timmes ro alltsedan jag blev informerad om den av en döende kollega. Dag och natt har jag torterats av mitt samvete som ständigt tvingat mig att fråga om och om mig själv: "Vad är att göra som är rätt i detta fall?" En sak var säker: hemligheten måste ut. Den kunde icke låsas in. Ett brott får aldrig lämnas ouppklarat. Och det enda rätta som jag kunde göra var att först berätta hemligheten för dess första offer och därmed ge er en chans. All makt är endast kunskap. Denna kunskap ger er makt. Ni får själv avgöra om ni vill använda den eller ej. Jag är er tjänare. Om ni vill bruka denna kunskaps makt är jag ert villigaste och omedelbara verktyg. Om ni vägrar att ta något ansvar för er chans och faktiska identitet, så har ni sett mig här idag för sista gången.

Fången Bäst det hade varit om ni aldrig kommit hit.

Prästen Men ställ er själv en fråga, förrän ni av rädsla för det oerhörda säger nej. Vem är Frankrikes konung? Är det mannen på porträttet eller mannen i er spegel? Båda är av lika kunglig börd, och ingen av dem har mer rätt att vara konung än den andre. Ändå har blott en av dem fått vara konung hittills, medan tvillingbrodern satts på undantag. Jag måste fråga mig, och ni själv måste undra: Är det rättvist? Svaret måste vara nej.

Fången Vad kan jag göra? Jag är fånge och helt utan mänskliga kontakter. Denna – "broder" – är fullkomligt etablerad.

Prästen Jag har grubblat längre över denna oförlikneliga situation än ni. Jag har i månader på heltid grubblat endast över detta, och jag har uppdagat underbara möjligheter. Fastän denne eder broder är, som ni själv säger, etablerad, har ni underbara trumfer på er hand. Ju mer man utranssakar fallet, desto större blir ert plus och etablerade monarkens minus. Observera väl! Han har ej någonsin sett livet utom som en maktfullkomlig furste. Han vet ingenting om folket, deras lidanden och vad som döljer sig exempelvis här inne i Bastiljen. Han är fostrad till omänsklighet, han är en fullkomligt odräglig översittare, han struntar i vad han pålägger folket för orimliga och grymma skatter bara han får bygga sina slott åt sina älskarinnor och ha sina fester där, han lever blott för sina nöjen och sig själv, och han kan därigenom

mycket väl fördärva landets framtid. Ni är däremot hans motsats. Ni är väl bevandrad i Bastiljens yttersta elände, ni vet varför mänskliga och hederliga människor undanröjs av makten utan vidare, ni kan av er erfarenhet se skillnaden på ont och gott, på rätt och orätt, ni har därmed ovärderlig visdom på er sida som er fullkomligt bortskämde tvillingbroder saknar. I er hand kan därmed makten bättre brukas till uppbygglig framtid för ert land än i er broders blodiga och nonchalanta händer.

Fången Ni pådyvlar mig ett utsägligt ansvar.

Prästen Jag blott förelägger fakta. Tänk på allt ni kunde göra. Tänk på folket, vars förlössare ni kunde bli. Er bror kan aldrig annat bli än ständigt mer odräglig som tyrann, men med er visdom skulle ni som konung bli human och bli till en välsignelse för folket, landet och historien.

Fången Jag fruktar att vad ni förtäljer har sin riktighet. Jag skulle aldrig kunna låta någon dö och aldrig kunna genomföra tyranni.

Prästen Det är just vad er broder håller på att göra. Han är fastän bara tjugotre år gammal i full färd att göra sig fullständigt maktfullkomlig av ren blindhet för Frankrikes väl och framtid.

Fången Jag förstår er tankegång. Om konungen blir maktfullkomlig är nationen och dess folk förlorat.

Prästen Ja. Och ni är endaste alternativet.

Fången (tyst en stund, frågar sedan:) Åter ställer jag då er min fråga: vad kan vi väl göra? Ni är bara präst, och jag är bara fånge.

Prästen Jag var icke här om jag ej visste vad som kunde göras. Det är genomförbart att ni byter plats med konungen. Ni smugglas till hans tron, och han blir bortförd därifrån i hemlighet.

Fången Det är en kupp och landsförräderi.

Prästen Jag medger att en sådan kupp ej medger några misstag. Om ett sådant brott utförs perfekt så blir det aldrig något brott, ty ingen får i så fall veta om det. Endast om min plan misslyckas är det verkligen ett brott.

Fången Och ni är säker på att företaget kan bli genomfört och det perfekt?

Prästen Jag funnes annars inte här hos er.

Fången Ge mig betänketid.

Prästen Hur länge?

Fången Tio dagar.

Prästen Jag skall återkomma då om tio dagar. När jag återkommer skall det bli för att ge eder fri. Om ni då ej vill bli Frankrikes konung skall ni ha er frihet att förbli här levande begravd i fängelset för resten av ert liv, dömd därtill av er egen samvetslösa moder.

Fången Låt det bli som ni har sagt. Jag har behov av dessa tio dagar. Nu är jag alldeles för omtumlad för att kunna tänka klart. Jag har ej någon alls distans till denna nya roll som ni vill att jag skall uppträda i. Jag har ej än så länge någonsin behövt att spela någon roll, och nu ger ni mig detta landets svåraste mest krävande rollkaraktär att spela utan någon förrepetition.

Prästen Ni skall få all repetition som krävs.

Fången Det skulle krävas minst ett år.

Prästen Ni är begåvad. Och er broder kunde spela rollen redan som ett minderårigt barn. Är ni väl sämre än er tvillingbroder?

Fången Nej!

Prästen Så skall det låta. Vi skall ses igen om tio dagar, och då skall Frankrike vara ert, om ni behagar.

Därmed är vår biktstund över. Jag ger er full ansvarsfrihet för de samtliga dödssynder som av staten har begåtts mot er.

(slår på celldörren som signal åt fångvaktaren. Denna öppnar densamma.)

Fångvaktaren Redan färdig?

Prästen Var det då en alltför kort bikt?
Fångvaktaren Nej, det var den längsta som jag väntat ut.
Prästen Kom väl ihåg, min gode man: jag har ej varit här. (*ger honom en anseelig summa.*)
Fångvaktaren Naturligtvis. Ej någon människa har någonsin befunnit sig här i Bastiljen, utom de som dör här.
Fången Tack, min fader, för besöket. Jag skall tänka på den bot ni ålagt mig.
Prästen Det gäller ej att endast tänka på den. All vår syndabot är värdelös om vi ej genomför den i praktiken genom handling.
Fången Jag skall tänka på den.
Prästen Det är bra. Tänk först och handla sedan.
(Celldörren stängs, prästen går med ljuset.)
Fångvaktaren Aldrig trodde jag en fånge kunde vara skyldig här så att han måste bikta sig så länge. Jag var säker på att alla här var utan skuld.
Prästen Min vän, ibland så är det lika viktigt att det biktas syndar som begåtts emot en och ej endast syndar som begåtts mot andra av en själv.
Fångvaktaren Det var en ny synvinkel. Det har jag ej hört förut. Ni jesuiter kan då vända upp och ner på världen.
Prästen Bara när det verkligen behövs. (*går med fångvaktaren.*)

Akt II, Scen 1.

Middag hos guvernören i Bastiljen.

Guvernören Min själ om jag begriper varför ni är här!
Prästen Är gammal vänskap ej tillräckligt?
Guvernören Men det överdåd av stekta järpar, goda viner, kronärtskockor från Guipuzcoa och kräftor med den utsöktaste sås är nästan alltför praktfullt! Ni behagar fria till min gunst och skämma bort mig med att lämna era höga hästar och här i mitt tröstlösa kvarter nedsänka er till min nivå, som excellensen när han träffade sin klasskamrat i diket och där tillbringade eftermiddagen i sällskap med den tiggaren och flaskan. Ni vill något av mig. Säg mig då vad jag kan göra för er.
Prästen Litet mera vin, min guvernör?
Guvernören Så gärna! Er försynta anspråkslöshet har då alltid varit mig ett stort mysterium. Ni är så klok som kardinalen Richelieu och lika slug som skälmen Rabelais, men ändå har ni varken blivit kardinal, politiker, förmögen eller ens en diktare.
Prästen Att jag blev biskop var för mycket.
Guvernören Men ni kan fortfarande bli mera. Har ni ingen äregirighet?
Prästen Jag lever blott för alla andras bästa.
Guvernören Då är man en idiot om man ej vinner på det själv.
Prästen Jag vinner kanske på det någon gång i framtiden i himmelen.
Guvernören Så talar en skenhelig hycklare. Seså! Sånt där tror ingen på i Frankrike nu mera! Ni har hemliga motiv som ni ej vill avslöja för en gammal vän som jag. Ni har helt glömt vår tid tillsammans som soldater i en bättre kronas tjänst som tillät oss friheter, vilket denna tid ej längre gör.
Prästen Tvärtom. Den nya tiden är för odisciplinerad. Förr i tiden leddes Frankrike av god moral igenom kardinalen Richelieu. Med honom dog all god moral i Frankrike.
Guvernören Det ligger något i vad ni berättar, men ni säger inte allt. Skall jag ej stänga fönstret? Här är ganska dragigt.
Prästen Nej, för all del, låt det vara öppet. Här behöver vädras. Frisk luft har ni väl för litet av till vardags. Litet mera vin?

Guvernören Det vinet har ni lagrat väl i årtal. Det borde vara tjugo år minst, om mitt kännarsinne icke sviker mig.

Prästen Jag är en kräsen festdeltagare och bjuder blott på vin som godkänts av mig själv.

Guvernören Ni har då sannerligen vad som kallas på modern jargong livskvalitet.

Prästen Med åren lär man sig undvika tarvligheter såsom dålig smak.

Guvernören Präster som förstår sig väl på vin är absolut de enda präster som jag tolererar. Aldrig blev en svartrock insläppt här om han ej bjöd på middag med gott vin.

Prästen Väl kunnig därom har jag därför just bemödat mig om att på värdigt sätt bestå er denna blygsamma bankett.

Guvernören Han säger blygsamma bankett! Jag tackar! En festtaffel är det och ej något mindre! Men vad hörs det ifrån gården?

Prästen Det tycks vara någon ryttare.

Guvernören Så här sent? Inte nu igen! Vi har ju inte ätit färdigt!

Prästen Är det något tråkigt?

Guvernören Ja, det tråkigaste tänkbara. Det är depescher från ministern, brådskande befallningar, antagligen en avrättning igen som genast måste genomföras tyst och smidigt.

Kurir (inträder, gör honnör och bugar sig) Min herr guvernör, en brådskande depesch från ministeriet.

Guvernören Din slyngel, ser du inte att jag äter? Kunde du ej lämna bullan på kansliet?

Kurir Jag fick order om att skynda mig så att befallningen omedelbart blev verkställd här av er i kväll.

Guvernören Vad är det då? En avrättning igen och mitt i natten?

Kurir Nej, herr guvernör, det lär nog vara en benådning.

Guvernören En benådning? Det var ovanligt! Det är ju näst intill omöjligt! Det har inte hänt på år och dar! Vad säger ni om det, herr biskop?

Prästen Hellre det i alla fall än någons död.

Guvernören Jag säger för min del tvärtom. En dödsdom är behändigt att verkställa här i hemlighet inom Bastiljens murar, men en frigivning är något oerhört och alldeles förfärligt känsligt. Vanligen beror det på ett misstag, som därefter ångras, och då blir det fasliga komplikationer. Låt mig se. Vem är det som skall friges? (*tar dokumentet*)

Prästen Jag tror knappast heller det kan vara en benådning. Det är för riskabelt.

Guvernören Ja, det är just det jag menar. Men här skriver vår minister faktiskt att jag måste frige någon sate.

Prästen Det kan jag ej tro.

Guvernören Läs själv! (*övernärker dokumentet*)

Prästen (låtsas djupt imponerad) Jo, faktiskt! Det var märkligt!

Guvernören (vänder sig till kuriren) Men, min ordonnans, varför behagar vår minister frige folk så sent på kvällen? Det är brukligt att de dödas då, ej friges. Har han då fått för sig att folk ej blott bör bortföras när det är helt mörkt men att de även blott bör friges uti största hemlighet? (*under tiden byter prästen omärkligt ut dokumenten.*)

Kurir Det kan jag icke svara på.

Guvernören Men nog är det väl underligt?

Kurir Det kan jag inte svara på.

Guvernören Det är ju lika underligt att de benådas mitt i natten som att någon här i vår Bastilj alls kan benådas. Sådant är ju oerhört och synnerligen konstigt, eller hur, min biskop?

Prästen Jo, jag håller med er. Men hur konstigt det än är bör man ej trotsa ministeriet.

Guvernören Vem talar om att trotsa ministeriet? Inte jag!

Prästen Här står att fången skall bli frisläppt klockan åtta.

Guvernören Ja, det vet jag.

Prästen Frisläpp honom då.

Guvernören Det har jag icke sagt att jag ej ämnar göra.

Prästen Men vår klocka är nu redan tjugo över åtta.

Guvernören Kan man då ej någon stund få vara fri från stress och jäkt! Här kommer ni, min gamle krigskamrat, och unnar mig en lycklig stund med välförtjänta goda viner och allt annat möjligt gott, och så begynner även du, en helig biskop, att försöka stressa mig ihjäl och hänsynslöst!

Prästen Min vän, jag säger bara vad ni ej bör glömma bort att göra.

Guvernören (till kuriren) Säg till den där surmulne fångvaktaren att han tar ut den stackars Seldon och för honom hit så att jag får bereda honom på ett liv i frihet.

Prästen Seldon? Sade ni herr Seldon?

Guvernören Ja. Vem annars?

Prästen Men här står ju att den fånge som skall friges är Philippe.

Guvernören Philippe? Omöjligt! När jag läste dokumentet stod det Seldon. Låt mig se! (*sliter åt sig dokumentet och läser*) För sjutton tusen djävlar alla mostrar, här står faktiskt ingen annan än Philippe! Men hur kan det då vara möjligt att jag läste Seldon?

Prästen Det är enkelt. Ni såg fel.

Guvernören Men jag är säker på att jag just läste Seldon. Lika fullt står här Philippe. Jag måste vara bra berusad. Har ni tillsatt något i ert vin?

Prästen Jag lägger aldrig något extra i de viner som jag dricker. Det fördärvar smaken. Det om något borde ni väl veta.

Guvernören Ja, jag tror er. Men jag tror ej på mig själv. Jag tror ej att jag kan ha läst så fel. Jag måste kontrollera detta med ministern.

Prästen Herr Lyonne gör blott vad kungen ger befallning om. Kan man betvivla konungens befallning?

Guvernören Men det här ser alltför konstigt ut! Philippe av alla människor! Skulle han då friges och så plötsligt, den som sades mig från ovan vara hela ställets farligaste fånge som mest noggrant skulle övervakas? Nej, det verkar inte klokt!

Prästen Måhända har vår konung funnit att han varit oskyldig från början. Sådant händer ofta och ej sällan bland de ädlaste familjer.

Guvernören Jag kan inte tro att kungen skulle så med ens ha kunnat bli så mänsklig.

Prästen Kan ni då betvivla vad ni läser här med egna ögon?

Guvernören Det är ej omöjligt att förfalska dokument.

Prästen Och vem finns här som skulle ha förmått förfalska detta? Fick ej ordonnansen det direkt från ministeriet, och fick ni det ej av kurirens egna händer?

Kuriren Det är riktigt. Ingen har sett detta dokument förutom ni, jag själv och herr ministern.

Prästen Skulle då ministern ha begått ett misstag och ha kunnat skriva fel?

Guvernören Omöjligt.

Prästen Alltså bör ni ej ta risken att försumma att ge fången fri. Om ni behagar frige Seldon även och på samma gång så går det bra för min del, och han har själv säkert ingenting direkt emot det.

Guvernören Nej, en fånge fri är mer än nog. Två är för mycket, och det kan jag ej ta ansvar för. Kurir, se till att fångelsets fångvaktare för hit den farlige förrädaren Philippe. Det verkar faktiskt som om han var alldeles benådad. Och, herr biskop, även om ministern kanske här begått ett misstag är det säkrare för mig att jag till punkt och pricka gör som misstaget befäller än att jag själv tolkar detta dokument till något annat än vad det själv föreskriver. Någon annans huvud må då falla högre upp om detta är ett misstag – icke mitt.

Prästen Ni resonerar klokt.

Guvernören Man är blott klok så länge man bevarar eget skinn, ty det är all användning man kan ha för klokhet. – Nå, här kommer nu vår Karon med vår fånge. (*Dessa inträder. Prästen drar sig undan i mörkret.*) Herr Philippe, man har gett order från Hans Högsta Majestät att ni skall frigges. Om ni inte tror det själv så kan ni läsa dokumentet själv.

Fången Jag tiger och jag lyder.

Guvernören Ja, det har ni alltid gjort. Min farligaste fånge var min mönsterfånge. Jag skall sakna er i tornet. Men förrän ni lämnar denna boning måste ni på Bibeln svära att ej någonsin för någon uppenbara vad ni hört och sett i detta fångelse.

Fången Jag svär.

Guvernören Då är ni fri. Vart tänker ni ta vägen? (*Fången ser villrådig ut. Prästen träder fram.*)

Prästen Jag skall ta mig an den medellöse, som ej äger något och ej nånsin varit fri förut, på uppdrag av min egen orden.

Guvernören Som är?

Prästen Jesuiterna.

Guvernören Javisst. Då ber jag er att ta den gossen med er. Lycka till, och välkommen tillbaka, när ni har en ny supé att duka upp.

Prästen Det skall jag gärna göra. (*till fången*) Låt oss gå. (*till guvernören*) Tack för i afton, guvernör. (*går med fången*)

Guvernören Det är jag själv som borde tacka, men för vad? Måhända för att det har hänt ett underverk här i Bastiljen, som ej någonsin förr sett ett underverk. En livstids och politisk fånge fri! Jag tror jag svimmar. Det är så märkvärdigt att det nog är bäst att jag ej nånsin ställer några frågor. (*återvänder till sin supé med vinet och desserten.*)

Scen 2. Prästen och fången ensamma i det fria.

Fången Min herre, säg mig vad jag är idag och vad ni fordrar att jag är i morgon.

Prästen Ni är son av kung Louis den trettonde och bror till kung Louis den fjortonde. Ni är en äkta son av drottningen och konungen er fader och är därigenom laglig och naturlig arvinge till rikets tron och krona. Ni har ock en yngre broder, den så kallade Monsieur, och om er moder hållit er hos sig och ej förskjutit er så hade den nuvarande kung Ludvig obestriddligen bevarat sin rätt att få vara ensam laglig suverän. Men era kungliga föräldrar har i stället valt att utsätta sitt barn för förorättelse på livstid. Ni har blivit levande begravd, först i avlägsen isolering, och därefter i Bastiljen under åtta monotona år. Det är allenast den förföljelsen som enligt ödets och Guds lagar ger er rätt att frånta er herr broder hans befästa makt och ställning. Denna rätt blir yttermera understruken av det faktum att ni är på alla sätt identisk med er broder. Ni har samma röst och hårväxt, samma ansikte och längd, ni är varandra spegelbilder, blott er själ, erfarenhet och karaktär är olika. Dock finns det även vissa viktiga likheter mellan era öden fastän de är så totalt olika. Eder bror har levt i fångenskap i all sin levnad liksom ni. Hans fångenskap har endast framlevats i ljuset medan ni har framlevt ert livs fångenskap i mörker. Liksom ni har er bror trampats ned av maktmissbrukare och parasiter, och det har satt djupa spår i hans nervösa överkänslighet, och följden därav är att han har blivit en obotlig mänskohatare. Hans inställning till andra människor är ett hänsynslöst förakt, han tråkas ut av alla, han behandlar alla lika orättvist, han förfördelar och förtrycker alla, och han struntar i framtidens konsekvenser. Han är stolt och arg som det obotligt bortskämda fördärvade och fega barn han är, han är helt enkelt rent och slätt ett mönster av odräglighet, och såsom sådan kommer han att gå till Frankrikes historia

om han får fortsätta. Om man låter honom hållas är det risk för att han får regera hänsynslöst i femtio år och längre.

Ni är lugnare och klokare och kan ej brusa upp. Ni kan behärska er till följd av världens orättvisaste behandling, ni är ödmjuk av naturen och är därmed motsatsen till er brutale broder. Om ni vill så skall ni därför genom ödets sällsammaste lagar få uppstiga på er broders tron alltmedan han får inta er plats i Bastiljen och på livstid. Och det bytet, er uppstigning som Frankrikes ädlaste regent i alla tider, kan lätt genomföras redan till i morgon.

Fången Kan det ske förutan att min broder dödas?

Prästen Eder fråga kräver min uppriktighet. Med er broders hetsiga disposition så är det föga troligt att han skulle överleva länge i Bastiljen.

Fången Vet han om att jag, hans dubbelgångare och tvillingbroder, existerar?

Prästen Nej.

Fången Då är han icke skyldig till mitt öde.

Prästen Nej.

Fången Vem är då skyldig?

Prästen Alla som vet om det och förtigit det, och det finns blott en enda kvar i livet.

Fången Vem?

Prästen Er moder drottningen.

Fången Skall hon förstå att genomskåda att Philippe intagit Ludvigs plats?

Prästen Hon skall få aningar men aldrig kunna fatta det. En större fara döljs då i er broders makas eventuella reaktion, men den är lätt att undanröja.

Fången Hur?

Prästen Ni skiljer er från henne. Alla vet att kungen leds vid henne och att han har fröken de la Vallière till älskarinna.

Fången Är han då så pliktförgäten?

Prästen Det är hans mest utmärkande drag. Han river ner allt vad hans föregångare byggt upp. All god moral i landet går förlorad i hans omoral, och den intakta ekonomiska struktur som kardinalen Richelieu gav landet slösar han lättsinnigt bort på flärd och nöjen och omänsklighet.

Fången Men kan han tystas utan att han dödas?

Prästen För vem skulle slyngeln skvallra? Ni har suttit i Bastiljen själv. Vem hörde på er klagan utom väggarna?

Fången Jag hade aldrig anledning att klaga.

Prästen Han skall ha det, och dess effektivare skall all hans raseri och klagan tystas ner av likgiltiga metertjocka murar. Där kan han få slösa bort sitt övermod och all sin vredes energi. Fångvaktaren skall endast reagera med att ta ifrån er broder kniven eftersom han skall uppfattas såsom tillfälligt förryckt.

Fången Ni har tänkt genom allting väl. Nå, vad har jag för vänner utom er?

Prästen Den generöse herr Fouquet, er intendent.

Fången Skall han få veta hemligheten?

Prästen Endast om det är nödvändigt.

Fången Och vad fiender har jag att vänta?

Prästen Endast en: den tråkige pedanten herr Colbert, finansministern, som ej någonting kan lura. Han är en fanatiker i tjänandet av alla kungens laster, då han får betalt för att finansiera dem.

Fången Kan han undvaras?

Prästen Ja, småningom bör han undvaras.

Fången Inga andra faror som jag har att vänta?

Prästen Möjligen herr d'Artagnan, den ende hederlige mannen vid ert hov, kaptenen för er livvakt musketörerna. Ni måste ta den risken att fullständigt lita på den mannen.

Fången Bör han upplysas om hemligheten?

Prästen Nej, det bör han aldrig.

Fången Då har jag en enda fråga kvar. Hur skall ert mästertliga kuppmirakel i praktiken genomföras?

Prästen Det är mycket lätt. I morgon ger vår vän Fouquet en fest på slottet Vaux. Dit smugglar jag er in. Oanandes får kungen, som är bjuden, i sitt gästrum sova i en säng som man kan sänka ner i golvet. När han sover sjunker sängen ner i underjorden, och när han omsider vaknar blir det såsom fånge i Bastiljen. Under tiden intar ni hans tomma plats och iklär ni er hans mundering. Den är konung blott som går i kungens kläder.

Fången Då har ni minsann planerat allt. En enda sak tror jag att ni har glömt.

Prästen Vad då?

Fången Mitt eget samvete, som alltid ropande skall plåga mig, och ångern, som i ensamhet skall sönderslita mig för evigt.

Prästen Ni är då i sanning kungens motsats, ty han känner varken samvetet, dess röst och väsen eller någon ånger. Kan ni känna skrupler inför att åsidosätta en olidlig maktfullkomlig buse när det är det enda rätta för ert land?

Fången Har ni en broder?

Prästen Nej.

Fången Har ni en människa i livet som ni älskar?

Prästen Möjligen så kunde det i så fall vara ni. Jag kan förstå vart ni vill komma. Ni vill poängtera den mänskliga faktorn, den mest oberäkneliga och betydande av alla tänkbara detaljer. Nå, min vän, låt mig få svara er på detta utspel. Ni är icke tvungen att förgöra konungen er broder och ersätta honom. Jag skall erbjuda er ett alternativ.

Jag känner en avlägsen trakt av Frankrike som ingen annan känner. Där har jag en egendom var ni kan leva ostörd alldeles för resten av ert liv i oantastlig frihet med en underbar natur omkring er: berg och floder, skogar och orörda dalar, vilt och fiske utan gränser och en gränslös harmoni. Där når er inga krig och ingen politik, och om ni vill så reser vi tillsammans dit i morgon och ej alls till Vaux med dess påfrestande teaterföreställning. Det erbjuder jag er som alternativ, om ni ej äger mod att rädda landets framtid.

Fången Ni gör det ej lätt för mig. Jag måste få betänketid.

Prästen Ej tio dagar.

Fången Nej. Ett par minuters överläggning med min ensamhet är allt vad jag behöver.

Prästen Gå i frid och tänk.

Fången Jag kommer åter när jag har bestämt mig. (*går avsides*)

Prästen Har jag då planerat allt blott för att denne borne konung av ren mänsklig obeslutsamhet ej kan bestämma sig? Skall allt då gå förlorat inklusive landets framtid, rikets ära, Frankrikes berömmelse? Han får ej tacka nej till detta paradiset av underbar politisk konsekvens som jag med sådan möda konstruerat blott för honom. Endast han kan rädda framtiden för Frankrike och för min kyrka och min orden. Därför fick jag jesuiternas tacksamma bifall till min konstruktiva plan. Vad skall de säga om han avstår? Skall de acceptera att han föredrog att vara mänsklig?

(*Fången kommer tillbaka.*)

Ni ser obeslutsam ut fortfarande. Vad har ni kommit fram till?

Fången Jag har ytterligare en fråga, om ni blott en sista gång ursäktar min försiktighet. Säg, vad vill ni själv ha för ert besvär att göra mig till konung?

Prästen Ingenting.

Fången Ej någonting? Ni vill riskera liv och ära för att som belöning, om det lyckas, motta ingenting?

Prästen När ni är etablerad får ni sparka undan mig som en undgänglig krycka när den skadade har blivit frisk. Er hemlighet förblir lojal mot er hos mig om ni så tar mitt liv som enda tack.

Fången Min fader, om ni sålundas så villigt offerar er, hur kan jag underlåta att själv göra samma sak? Då är jag er. Må Frankrike bli mitt, om det så måste kosta mig och er långt mer än livet.

Prästen Jag försäkrar er att offret och försöket är det ädlaste som alls kan göras för vårt land.

Fången (ler) Då måste jag väl göra det, om så teaterföreställningen blir alldeles olidlig för mig, om vi visslas ut, och om det hela slutar som Frankrikes största fiasko.

Prästen Jag betraktar det som en nödvändig plikt för oss att satsa allt på att helt enkelt göra vad vi kan och allt vårt bästa.

Fången Ni är hederlig. Det vill jag också vara, både såsom konung och som människa. Jag tror ej att man måste vara omänsklig blott för att man har makt.

Prästen Låt oss bevisa er oemotståndliga och optimistiskt konstruktiva teori.

Fången Ja, min fader, låt oss våga det heroiska försöket! (*de gå.*)

Akt III, Scen 1.

Konungens överdådiga gästrum i slottet Vaux, det mest luxuösa rummet i slottet. Konungen sitter på sängen utan rock, det är afton, och dem han kallar till sig sätter sig aldrig.

Ludvig En överdådig fest, herr Fouquet, en fullständigt överdådig fest!

Fouquet Jag tackar ers majestät å det innerligaste för hans självvärmande komplimanger, som kanske vittnar om hans förståelse för att allt vad jag ställt till med endast har varit till det höga majestätets ära.

Ludvig Jag visste icke, herr Fouquet, att ni var så rik.

Fouquet Rik? Jag?

Ludvig Ja, just ni. Ty allt vad ni bjudit på under dessa dagar kan ej ha varit gratis. Vad kostade exempelvis de otroliga timplånga fyrverkerierna?

Fouquet Bara mina sista slantar, ers majestät.

Ludvig Och den underbara parkanläggningen? All lyx här i slottet, som överträffar min egen i Fontainebleau? Alla de rikt dekorerade fontänerna med Frankrikes vackraste trädgårdsskulpturer? Allt detta kan mästare Lenôtre ej ha åstadkommit gratis för er. Vad har alltsammans kostat?

Fouquet Bara alla mina självupppoffringar för att behaga er.

Ludvig Och ni har till och betalat den bedragaren herr de Molière för att uppvisa hans elaka pjäser! Hur mycket då?

Fouquet Herr de Molière är en anspråkslös artist, ers majestät.

Ludvig Ni bara slingrar er!

Fouquet Jag säger bara som det är när jag säger att jag upppoffrat min sista slant blott för att behaga er med den anspråkslösaste av fester under endast några få dagar, eders härligaste majestät.

Ludvig Herr Fouquet, ni är en lakej! Hämta genast hit herr Colbert!

Fouquet Så här sent på kvällen, ers majestät? Ni är min gäst och bjuden till min fest. Kan ej då de finansiella plikterna vänta tills festen är över?

Ludvig Hämta herr Colbert!

Fouquet Ja, ers majestät. (*går ödmjuk men förolämpad.*)

Ludvig Den förbannade lismaren! Tror han då att jag går på hans konster? Tror han att jag, världens störste konung, lugnt kan svälja hans fantastiska banketter, detta luxuösa slott med alla dess utomordentliga finesser, alla dessa överväldigande skådespel och vattenkonster och fyrverkerier? Tror han att jag tål hans skryt och kan

gå med på att behöva känna mig som liten inför hans storslagenhet och prålighet? Han är en idiot i så fall. Herr Colbert!

Colbert (infinner sig) Ni kallade, ers majestät.

Ludvig Jag ber er ha den vänligheten att ta plats i någon stol och sitta ner.

Colbert Ers majestät, jag tackar för er generositet men föredrar att stå.

Ludvig Hur tusan har vår vän Fouquet fått pengar till att genomföra denna oförlikneliga lyx som aldrig skådats förr i världen?

Colbert Samma fråga har jag ställt mig, och (*bläddrar i några papper*) jag har bemödat mig om att sorgfälligt undersöka saken.

Ludvig Ni har då läst mina tankar. Och vad har ni funnit?

Colbert Hela festen, slottets skatter och utsmyckning, parkanläggningen med alla dess fontäner och intima paviljonger, skådespelen och fyrverkerierna har kostat tretton miljoner minst.

Ludvig Och varifrån har han fått tag på så oändligt mycket pengar? Hela Fontainebleau gick på blott tre miljoner som jag med den största möda endast lyckades få fram.

Colbert De tretton miljonerna har jag på samma sorgfälliga vis uppdagat spåret av. Ur detta dokument författat av framlidne kardinalen Mazarin framgår det tydligt att den rundhänste ministern vid en tidpunkt överlät åt herr Fouquet just ett belopp av tretton millioner, men det var för länge sedan, och om jag rätt känner herr Fouquet och hans spekulationer har han sedan dess fyrfaldigat beloppet. Allting har ni rätt att kräva åter då det endast var ett lån från kronan.

Ludvig Ni ger då mig allt vad jag begär, min häpnadsväckande finansminister! Ni är orörlig och okänslig som berget, men inför mitt ord "Sesam!" så öppnar ni en Ali Babas grotta för mig. Herr Fouquet skall få betala! (*Fröken de Vallière har inträtt.*) Men min fröken, vad har ni att göra här?

Vallière Jag hörde era sista ord. Jag ville endast önska er god natt. Nu ber jag er i stället skona herr Fouquet. Han har ej gjort er något ont, allenast innerligt försökt behaga er.

Ludvig Han har gjort konungen till ett åtlöje!

Vallière Utan avsikt i så fall. Han ville endast glädja er, och ni är gäst hos honom i hans hus. Ni får ej såra honom.

Ludvig Fastän han så dödligt sårat mig?

Vallière Hur då?

Ludvig Han har ju överträffat allt vad jag i hela min regeringstid försökt att sträva till! Det kan jag icke smälta!

Vallière Han har alltså konkurrerat ut er kungliga fåfänga.

Ludvig Står ni också på hans sida? Tar ni då parti för honom? Har han rätt att undansnilla tretton millioner ur min egen plånbok? Akta er, min fröken de la Vallière! Ni får ej gå emot mig!

Vallière Ingen går emot er.

Ludvig Alla går emot mig, utom herr Colbert! Han är den enda som står på min sida mot mitt rikes alla avskyvärda charlataner, som blott lever på att lura mig och vara min regerings parasiter! Det finns ej en fransman här i landet som är hederlig! De skulle alla sänkas ned till samma stånd som bönderna!

Colbert Ers majestät, jag tror att ni har feber. Lugna er, och hetsa icke upp er. Alla finansiella svårigheter och förskingringar skall jag med glädje rätta till.

Ludvig Jag är ej den som hetsar upp mig för att alla fransmän är så värdelösa, dumma, imbecilla och förbannat vedervärdiga!

Vallière (försöker smeka honom) Min käre konung, lugna er och fatta inga överilade beslut.

Ludvig Monsieur Colbert, för genast hit kaptenen för min livvakt, den där överlägsne snobben d'Artagnan! (*Colbert går ut.*)

Vallière Vad skall ni göra?
Ludvig Det skall du ej bry dig om! Sköt dina egna kvinnliga domäner och låt mig få sköta rikets!
Vallière Du får icke kränka herr Fouquet här i hans eget hus.
Ludvig Varenda hans staty skall bliva min! Varenda sprutande fontän skall jag avlägsna härifrån, och varje silver-, guld- och marmorföremål skall jag använda till att bygga ett palats långt skönare än detta fuskverk Vaux. Om detta Vaux, som herr Fouquet har byggt, är världens vackraste palats, skall det blott vara som en lerhög i jämförelse med det palats som jag skall bygga som skall bliva bäst och störst i hela världen! Är du med på det? Om inte kan du hälsa hem.
Vallière Jag ber er blott att skona herr Fouquet, ty han har redan ruinerat sig för er skull.
Ludvig Ha! Och det tror du att jag går på? Han är den störste skattesmitaren i Frankrike!
Vallière Nej, det är ni.
Ludvig Jag är ju landets konung! Han betalar icke skatt! Det är till honom man betalar skatt! Han är ju staten! Staten, det är jag!
Vallière Men alla skatter man betalar till er blir förskingrade av er.
Ludvig Det är min ensak. Det är kungens sak hur statens pengar används.
Vallière Ruinera icke herr Fouquet. Han har för er skull redan ruinerat sig.
(d'Artagnan inträder.)
Ludvig Herr d'Artagnan! Ni måste genast arresterera herr Fouquet!
d'Artagnan Ers majestät! Ni kan ej mena allvar!
Ludvig Tror ni kanske att jag skämtar? Tror ni ni kan driva med mig såsom alla andra? Då är ni en strunt som alla andra!
d'Artagnan Men att arresterera herr Fouquet och här mitt i hans eget hem och när det är som fullast av hans gäster som han bjudit på en så storslagen fest och på befallning av hans mest tillbedda gäst....
Ludvig Herr d'Artagnan, är ni då feg?
d'Artagnan Jag måste värna om min konung först av allt. Om han nu ber mig arresterera herr Fouquet bland alla gäster i sitt hem kan detta endast skada konungen, och det måhända för all framtid.
Ludvig Kapten d'Artagnan, ni trotsar konungen!
d'Artagnan Om ni då menar allvar med er order ber jag om att få den skriftligt.
Ludvig Skriftligt? Vad är det för nonsens? Varför det?
d'Artagnan För att ert sinnestillstånd brukar skifta. När er vrede lagt sig brukar ni ge kontraorder. För undvikandet av missförstånd vid eventuella sinnesstämnings-skiftningar ber jag att få er order klart och tydligt formulerad skriftligen och undertecknad, så att jag har papper på att jag har lytt er egen order när ni senare anklagar mig för att ha överskridit gränserna för all anständighet. En icke skriftlig affekterad order från er kan jag annars icke ta på allvar.
Vallière Sansa dig, Louis! Han menar bara väl som herr Fouquet!
Ludvig Ni står då alla på den svindlaren Fouquets bestuckna sida! Har han då gett samtliga i min regering en miljon var, eftersom varenda kruka vill försvara honom och mot mig! Det är en sannskyldig komplott! Jag vägrar finna mig i detta! Det är skandalöst! Det är alldeles oerhört oacceptabelt skandalöst! *(slår rasande sönder ett dyrbart porslinsbord.)*
d'Artagnan *(värdigt)* Jag ber er för er egen skull, ers majestät, att sova lugnt på saken till i morgon.
Ludvig För att han då skall få utsätta mig för blott nya förödmjukelser förutan tal! Kan ni då inte fatta att det här är helt under min konungliga värdighet!
Vallière Louis, du är för trött idag för att mer kunna tänka riktigt klart.

d'Artagnan Ni har anvisats Frankrikes bekvämaste och skönaste sängkammare. Utnyttja den till balanserande välgörande pacificerande och välbehaglig sömn. Ni har ju feber.

Ludvig Jag är upprörd! Jag är rasande på herr Fouquet för att han vågar ha den fräckheten att vara bättre än jag själv!

d'Artagnan Vi vet det nu. I morgon slipper ni mer vara här på Vaux. Då kan ni börja bygga era egna himlastormande palats för ännu dyrare förmögenheter än den ruinerade festprissen herr Fouquet.

Ludvig Var det ett raljeri, en elakhet, en gliring eller bara dräpande sarkasmer?

d'Artagnan Det var bara sanningen. Sov sött, ers majestät. Kom med mig ut, fröken de la Vallière. Ni bör ej vistas ensam här med konungen när han som gäst riskerar herr Fouquets anseende. För ni vet väl, fröken de la Vallière, att konungen är gift?

Vallière (med låtsad förvåning) Det menar ni väl inte?

d'Artagnan (i samma ton) Ni menar inte att ni aldrig har lagt märke till hans drottning? Det är den där andra trasan som han brukar trampa på.

Vallière Jag trodde jag var ensam om att få bli nerspydd av hans konungsliga värdighet. (*de gå*)

Ludvig Förbannade spetsfundiga insekter! Och ett sådant folk av mähän, mjäkiga blasfemiska bastarder och helt värdelösa kräk skall jag då vara konung över! Vilken ironi! Jag är den enda dugliga begåvningen i Frankrike! De andra är blott pajasar och narrar som blott gör sig till för mig! Som om det skulle stämma mig mer vänlig mot dem! Bah! (*kastar sig utschasad på sängen utan att klä av sig. Han är helt slutkörd. Snart har han insomnat, varvid sängen sakta börjar sjunka ner i golvet. Han märker det inte, sängen försvinner helt i golvet, golvet luckor sluter sig över den, och prästen med Philippe träder försiktigt in.*)

Prästen Nu övertar du rollen för att endast spela den långt bättre. Du har noga fått ge akt på allt vad kungen gjort och sagt i detta rum igenom titthålet i taket, du har fått studera hans intimaste åtbörder, gester, sätt och relationer. Det är bara att ta efter och att göra saken mycket bättre, vilket torde vara lätt.

Philippe Och ni, min fader?

Prästen Jag skall alltid stå er bi och finnas i er närhet för så länge som ni önskar det.

Philippe Ni är min enda vän i denna hemska stat.

Prästen Ni lär få flera med er vinnande disposition. De fiender er broder skaffat sig, och de är många, blir snart era bästa vänner. Bland de första skall ni säkert finna herr Fouquet och kapten d'Artagnan, som aldrig mer skall finna orsak till förakt för konungen.

Philippe Var finns ni när jag kommer att behöva er?

Prästen I rummet ovanför som hittills. Ta det lugnt i natt och sov av grundligt kungens dåliga humör till morgondagen. Då bör ni som en ny människa som inledande åtgärd först av allt förlåta herr Fouquet.

Philippe Det finns ej något att förlåta honom. Han har blott gjort allt för att behaga mig.

Prästen Och det skall d'Artagnan och herr Colbert få veta.

Philippe Kanske även fröken de la Vallière?

Prästen Hur god hon än må vara är hon kungens svaghet som en bättre kung bör avstå från.

Philippe Det skall jag göra. (*En ny säng, identisk med den tidigare, kommer tom upp ur golvet.*)

Prästen Nu god natt, min son. Jag måste ombestyrta återförandet av en viss fånge till Bastiljen.

Philippe När är ni tillbaka?

Prästen Före gryningen.

Philippe God natt, min fader. Hoppas våra böner hjälper oss i natt och under morgondagen.

Prästen För all framtid. Det är viktigare dock att ni får sova. Lämna bönerna åt mig.

Philippe Ej denna natt, ej förrän jag har överlevat morgondagen, som jag endast kan se fram emot som mot mitt eget framträdande på schavotten och min hängning.

Prästen Ni har anvisats Frankrikes skönaste och mest bekväma gäst-sängkammare. Utnyttja natten i den samma till den sömn som ni så väl behöver inför framtiden och morgondagen.

Philippe Även om jag icke sover skall jag förbereda mig i tankens drömmar inför allt. Jag vandades i Bastiljen till att ständigt med min tankes frihet vila vaken.

Prästen Det skall ni ha nytta av. Farväl. (*går*)

Philippe Farväl, min stackars broder. Måtte nu din vistelse i Frankrikes politiska avskrädeshål bli lika hälsosam som den trots allt har varit under alla dessa år för mig.

(*lägger sig vaken på sängen till hälften påklädd i exakt samma utstyrelse som kungen hade.*)

Scen 2. Mörker.

Man ser konungens säng sjunka ner från taket. Konungen vrider sig i den i konvulsiviska drömmar. När sängen når golvet färdas den långsamt ut mot vänster.

Förrän den nått ut stannar den, och två maskerade män kommer in med en lykta, som uppvisar hemska källarvalv.

Ludvig Det är en dröm! Det är bara en dröm! Hur kunde jag väl annars se min egen spegelbild i taket med en min av gränslöst medlidande som jag aldrig kunnat känna?

(*blir skrämmd av de båda männen, ryggar tillbaka*)

Vad är ni för ena? Är det något skämt som herr Fouquet behagar driva med mig?

den ena Det är inte något skämt.

Ludvig Jag vägrar dock att ta det här upptåget på allvar! Om detta är en komedi så är den inte rolig! (*tystnad*) Varför svarar ni inte?

den andre (en väldig muskulös jätte) Vi har ingenting att svara.

Ludvig Vad gör ni här då, fasansfulla nattfantomer?

den andre Vi är här för att föra er hem.

Ludvig Varför fördes jag då därifrån? Och var tusan är jag nu? Det liknar ju ett avgrundsfängelse!

den ene Det är blott en underjordisk gång. Kom med oss bara, så skall ni snart komma hem.

Ludvig Jag vägrar, förrän jag har fått full klarhet i det spratt som spelas mig!

den andre Om ni ej följer med oss frivilligt så måste vi ta hand om er med våld.

Ludvig Försöker ni då skrämma mig, fördömda komedianter bakom fega masker, mig, kung Ludvig själv av Frankrike?

den ene Jag varnar er. Ni har ej någon chans. Om ni gör motstånd måste vi bakbinda er, munkavla er och även ge er ögonbindel.

den andre Ni blir lätt att bära som paket, om ni behagar bråka.

Ludvig (krymper, börjar fatta att det gäller allvar) Gör mig inte illa. Jag skall samarbeta, ty jag inser att jag ej har något val.

den andre Så mycket bättre för er själv. (*de gå ut, Ludvig mellan de båda andra.*)

Scen 3. Bastiljen.
Guvernörens rum. Det bultar på hans dörr.

Guvernören Vad är nu detta? (*öppnar*) Biskopen av Vannes! Vad förskaffar mig en sådan ära?

Prästen Ett beklagligt misstag, käre vän. Ni hade rätt då senast jag var här.

Guvernören Vad var det för ett misstag?

Prästen Minns ni dokumentet och frigivningsordern?

Guvernören Ack, jag visste det! Vi skulle genast ha pedantiskt kontrollerat hela saken! Vad är det för misstag som nu har begåtts? Kan det justeras, eller är vi alla dömda till halshuggning för en blunder utan like? Ack, jag visste det! Ej någonsin skall man här i Bastiljen ta en frigivning på allvar!

Prästen Lyckligtvis så kan det rättas till. Vi upptäckte vårt fasliga misstag i sista ögonblicket, och vi kommer nu med fången åter för att återbörda honom till sin rätta plats. Jag har i stället med mig en frigivningsorder för en irländsk syndare som heter Seldon.

Guvernören Får jag se! (*prästen visar frigivningsordern*) Detta papper har jag sett förut! Det är det papper som ni hämtade ut unge herr Philippe med! Har ni då Philippe, den oförfärlige slyngeln, säkert med er? Vi skall icke dricka cognac eller sherry nu, ty vi har redan gjort ett misstag av livsfarligt slag för mycket! Båda måste vi ha sett i syne eller dubbelt då när båda läste fel och släppte ut Philippe i stället för den drummeln Seldon! Men det är byråkratins fel. Varför skall den över huvud taget få det för sig att ge någon fånge fri? Det är absurt! Det finns ej någonting så farligt som makthavande ministrar när de får idéer!

Prästen Ja, det var ett ödesdigert misstag att ta ut Philippe. Ni vet ju att han är som en kopia av hans majestät. Vet ni vad vår Philippe omedelbart missbrukade sin frihet till?

Guvernören Jag kan blott gissa. Nej, jag kan ej gissa.

Prästen Jo, han klädde sig i luxuösa kläder och försökte utge sig för att själv vara rikets konung! Och hans anspråk var ej små! Så fullständigt gick han upp i sin roll, att ingen mera kunde tala vett med honom. Han är allt ännu besatt av vildaste storhetsvansinne. Han är som en annan värre människa. Ni minns ju hur saktmodig, tystlåten och foglig fången alltid var?

Guvernören Ja, han var alltid ödmjukheten själv.

Prästen Det är nu slut med det. En enda dag i frihet gjorde honom helt förryckt. Jag fruktar att han aldrig mer kan bli den som han en gång var.

Guvernören Det är just vad jag alltid har förfäktat: från Bastiljen bör man aldrig släppa ut en fånge! Hälsa myndigheterna det från Bastiljens guvernör! Här inne blir de fångarna så innerligt hemtama att de, om man släpper ut dem, alltid blir omgående förblindade av galenskap. För in min käre gosse till hans enda rätta hem igen, min käre biskop, och jag skall ta hand om honom som en egen kär förlorad son!

Prästen Jag skall se till att han blir införd. (*går*)

Guvernören Vad beträffar Seldon skall jag ej ta några risker. Jag skall skriva till ansvarige ministern och be honom stadfästa frigivningsordern med tillbörlig vidimering och två vittnen. Det skall då ta månader, ministern skall uppskjuta pappersexercisen i all evighet, och så blir Seldon kvar här inne. Det är lugnast så. I min Bastilj är alla innerligt välkomna, men det blir för synd om varje stackare som man begår misstaget att utskriva härifrån!

(*De båda maskerade männen kommer in med konungen. Prästen följer efter bakom dem.*)

Där är du alltså, din förrymda drummel! Och du trodde att du kunde bli normal som andra människor där ute, va, din lymmel? Ja, där ser du, det är alldeles omöjligt för Bastiljens barn! Nu åker du in i din lya på momangen! Och om du ej sköter dig

som förr så blir det synd om dig! Jag tolererar inga later! Kom ihåg! Så! Bort med honom till la Bertaudière, cell nummer två.

Ludvig (för sig själv) Det här kan icke vara verklighet. Jag drömmer än, men drömmen är för påtagligt närvarande och intensiv för att jag skulle kunna bryta den. *(förs bort)*

Guvernören Så var den saken smidigt expedierad. Det var tur att ni så snart kom åter med den föga flygfärdige fången. Välkommen igen med viner och med mat när ni behagar ha supé med mig igen. Men får jag be er om en sak?

Prästen Vad då?

Guvernören Jo, inga fler frigivningsorder, tack, om jag får be.

Prästen Det är ej jag som skriver ut dem. Det är byråkraterna på konungens befallning.

Guvernören I så fall så platsar ingen fånge bättre här i min Bastilj än kungen själv! Det vore bäst för hela staten om den saten vore inlåst här! Farväl, min gode biskop!

Prästen Och på återseende, herr guvernör, tills det blir fler frigivningar.

Guvernören O fasa!

Prästen Men var lugn: Philippe blir aldrig mera fri.

Guvernören Då är jag lugn igen.

Prästen Det kan ni vara, hur Philippe än bär sig åt. *(går med de två maskerade.)*

Scen 4. Samma cell som i akt I scen 1.

Dörren öppnas, Ludvig knuffas in, han störtar ner på golvet, och dörren stängs och låses.

Ludvig Är detta då en sluss till helvetet? Är jag då död?

(reser sig på armbågarna, ser sig omkring)

Men hur har jag då dött? Blev jag förgiftad av den svindlaren Fouquet, så att jag dog i sängen? Ja, så måste det nog vara. Ingen människa kan råka ut i verkligheten för vad jag har råkat ut för. *(reser sig och inspekterar cellen)*

Men vad har jag då väl gjort för att förtjäna detta helvete? Det här är ju ett vacuum av olidlig ensamhet! *(känner omkring sig, konstaterar att möblerna är verkliga, känner på murarna, blir allt mer frenetisk, tills det går upp för honom:)*

Fånge! Jag är fånge! *(vänder sig förtvölad rakt ut mot publiken)*

Jag är fånge på Bastiljen! Men hur kan det ha gått till? Det måste vara herr Fouquet som genomfört en sammansvärjning emot mig! Jag visste det! Hans fest var endast en kuliss för majestätsförräderi! O, vilken usling, vilken hycklare, och vilken infernalisk landsförrädare den lismande lakejen är! Och han har fått mig in hit i min egen bur, mitt säkraste politiska mentalsjukhus, min egen värsta fängelseavgrund, ur vilken ingen fånge någonsin blir frisläppt! Ve mig! *(går till dörren och skakar galler)*

(skriker ut) Jag vill tala med herr kommandanten! Jag vill tala med herr kommandanten!

(inget svar. Han tar en stol och börjar dundra med den mot dörren i fullt raseri. Stolen går sönder, och ingenting vidare händer. Han går till fönstret och börjar skrika och vråla ut genom det:)

Kan ingen höra mig! Jag har förrått! Jag är oskyldig! Jag har spärrats in av misstag! Hör mig ingen? Jag är konungen av Frankrike! Jag är Frankrikes konung av Guds nåde! *(fullständig tystnad. Han börjar löpa amok, vråker bordet över ända, kastar det mot dörren, lyckas bryta sönder det, brukar dess ben till att bearbeta dörren med, oväsendet blir förfärligt, och småningom börjar det höras svar: avlägsna klagande instängda röster.)*

Hör! Det är någon som svarar! *(lyssnar)*

(modfälld) Det är andra levande begravda fångar. Det är bara mina instängda kolleger.

(går åter lös mot dörren med allt vad han kan få tag i, oväsendet blir åter alldeles förfärligt, han bullrar så mycket han kan med förtviolans makt och upphör aldrig, – till slut kommer ett ljus utanför dörren och fångvaktarens ansikte visar sig.)

Fångvaktaren Är ni då alldeles galen? Ni väcker ju upp hela ungarshotellet!

Ludvig Är ni kommandanten?

Fångvaktaren Nej, det är jag inte. Jag är utan ansvar, och det är jag glad för.

Ludvig Jag måste få tala med herr kommandanten!

Fångvaktaren Det går icke för sig. Han sover.

Ludvig Så väck honom då!

Fångvaktaren Nej, det går icke för sig. Då skulle jag endast bli ett huvud kortare, och jag vill icke bli huvudlös ännu. Om ni vill behålla ert huvud, så råder jag er att gå genast i säng. Detta är ju för huvudlöst!

Ludvig Väck guvernören då och få den drummeln hit, så att jag kan få ett ord med den olyckan!

Fångvaktaren Herre, ni är i omedelbar fara att tappa ert huvud. Det är, tror jag, bäst att jag går förrän det faktiskt händer. Jag lämnar er ensam, ty det är det enda som botar patienter i denna den sista asylen i livet. (går)

Ludvig (ursinnig) Förrädare! Kom genast tillbaka! Ohygglige skurk! Låt mig få tala med någon! Finns det ingen mänska som hör! Vet ni då ej vem jag är?

röst 1 (långt borta på avstånd) Tapp till truten på dåren där borta!

röst 2 Han är ny här. Han vet ännu inte hur man sover.

röst 3 Han måste väl lära sig det då på det hårda sättet.

Ludvig (lyssnar, skriker sedan:) Jag är kungen av Frankrike!

röst 1 (hånkrattar) Och jag är hans helighet påven!

röst 2 Jag är kejsaren av Jugoslavien!

Röst 3 Jag är Kopernikus, som suttit här i två hundra år! (rösterna skrattar hjärtlöst.)

Ludvig Ni bara hånar mig! Jag är verkligen konungen! (rösterna hånkrattar ännu värre.)

(Han blir vansinnig, rusar till fönstret, skakar dess galler, vrålar, börjar slå sönder allt som finns i cellen, betar sig som en rabiessmittad varg i en bur, och ger sig inte förrän han är i fullkomligt upplösningstillstånd och segnar ner på golvet som en trasa av en människa. Allt i cellen är då alldeles sönderslaget, och själv är han ett besegrat djur med kläderna i trasor och med svetten drypande över hela kroppen. Ansiktet visar en fallen mänska som ingen någonsin skulle kunna tro att en gång var konung.)

Scen 5. Guvernörens rum.

Guvernören Det lär vara dåligt ställt med fången som blev fördd tillbaka?

Fångvaktaren Han har slagit sönder hela cellen. Han är som ett hungrigt lejon, river sönder sina naglar mot de nakna väggarna, fradgar som en epileptiker runt munnen, skriker, vrålar som ett djur och kan ej genom något sätt förmås till självbesinning. Jag kan inte ens gå in och ta hans kniv ifrån honom. Hans ögon är fullständigt galna. Jag har aldrig sett ett hemskare exempel på så hopplöst djuriskt vanvett. Han är färdig. Någon annan får gå in och ta ifrån honom hans kniv. Jag vågar inte ens servera honom mat.

Guvernören (med ett glas) Herr biskopen beredde mig på något sådant, men jag trodde aldrig att det var så illa. Men han får själv stå för sina scener. Som man bäddar får man ligga. Om han river sönder sin madrass och hela sängen i dess olika beståndsdelar, så skall vi ej ge honom någon ny. Så som han bär sig åt så hänger han sig snart, och det är kanske bäst för alla. Kanske till och med det skulle passa biskopen. Det skulle då åtminstone väl passa mig. Här är ju trångt i slottet, många skickas hit, men här blir rummen lediga blott när patienter dör. Vi hoppas därför

ständigt på oförutsedda självmord. Om Philippe nu hänger sig när han är som olyckligast, så vore det en lycka både för oss alla och för honom själv. En mindre, skulle jag blott säga, och den cellen skulle genast användas igen.

(Viftar bort fångvaktaren, som går, och guvernören sätter sig vid sin frukost.)

Akt IV Scen 1 (som akt III scen 1.)

Morgon. Philippe ligger vaken i konungens säng alltjämt oavklädd.

Philippe (reser sig till hälften) Jag står nu ansikte mot ansikte med mitt okända nya öde. Jag har störtat konungen och blivit konung i hans ställe. Jag har avlöst tyranniet och tyrannen med min egen absoluta makt, och ingenting var enklare, om man blott bortser från min första helt sömnlösa natt. Mitt samvete har hållt mig vaken, ty jag ligger här i kungens kläder, i hans säng med kungens näsduk framför mig på kudden, som han torkat av sin feberheta panna med förrän den febern övertogs av mig, och jag kan icke glömma att min broder var min konung.

(Biskopen av Vannes kommer försiktigt insmygande.)

Nå, herr biskop?

Prästen Allt är väl. Bastiljen har omslutit statens största hemlighet. Nu kan ni börja spela rollen.

Philippe Jag har legat vaken hela natten, och jag vet nu säkert att jag aldrig skall förmå mig till att spela någon annan roll än den jag är, mig själv.

Prästen Så spela då den rollen, men var då åtminstone en konung även.

Philippe Blott en enda sak kan alls rättfärdiga mitt spelande av kunglig roll. Min broders tyranni må avlösas av mildhet och barmhärtighet, och jag skall leva för att gottgöra all hans omänsklighet. Allenast om jag lyckas vara mänsklig såsom konung kan jag vara konung.

Prästen Om er broder haft den samma föresatsen hade han ej någonsin förlorat titeln.

Philippe Och jag hade aldrig blivit fånge. I omänskligheten ligger just den stora faran för Frankrikes framtid. Kungamakten har missbrukats och ställt statens roder därigenom skevt i riktning mot en fullständig ursparning. Det skall bli min enda uppgift att få skeppet rakt på kurs igen. Humanitet, barmhärtighet och mildhet skall bli min regerings valspråk.

Prästen Ni kan icke ändra kungens valspråk.

Philippe (ler) Nej, ej dess fasad men väl dess innehåll. Min broders etablerade fasad är ramen inom vilken jag skall ge mitt rike en ny själ.

(Det bultar diskret på dörren. Philippe rycker till.)

Prästen Det är förmodligen kaptenen för er livvakt. Var ej rädd.

Philippe Ni stannar väl hos mig?

Prästen (bugar sig) Om ni så kräver.

Philippe (högt) Stig in! *(d' Artagnan uppträder.)*

d' Artagnan (bugar sig) Ers majestät, jag hoppas ni har sovit gott.

Philippe Jag har ej sovit alls. Jag har funderat hela natten.

d' Artagnan (häpen, ser upp) Jag beklagar att ni ej har sovit gott, ers majestät. *(betraktar Philippe noga. Ser nu först biskopen.)* Ursäkta, jag var ej medveten om att ni ej var allena. *(till biskopen, försiktigt,)* Aramis! Vad gör du här?

Prästen Min vän, jag är din konungs biktfar. Visste du ej det?

d' Artagnan När blev du det?

Philippe (inser att han måste ingripa) Herr d' Artagnan, jag ber er framföra ert ärende.

d' Artagnan Ers majestät, på er uttryckliga begäran har jag häktat herr Fouquet i största hemlighet. Han är helt med på att han är er fånge i sitt eget hus och avvaktar med största lugn vad ni behagar ställa om med honom.

Philippe Kapten d'Artagnan, jag har tänkt över saken och har kommit fram till att jag icke var mig själv igår. Det är min vilja att min trogne tjänare Fouquet ej skall bli åtalad för sina skulder.

d'Artagnan (menande och forskande) Har ni överlagt med biskopen om saken?

Philippe Nej, jag har personligen själv kommit fram till mitt beslut.

d'Artagnan Ni måste då ha kämpat hela natten med er själv. *(menande)* Jag har ej någonsin sett er så blek förut.

Prästen Min käre d'Artagnan, du minns väl att vår konung hade feber när du senast såg honom igår?

d'Artagnan Jag medger att han yrade.

Prästen Jag fruktar att hans feber ännu ej är över. Denna dag så måste han få ta det lugnt. Jag ber dig sprida detta ord omkring.

d'Artagnan (bugar sig) Min vän, ers excellens herr biskopen av Vannes, hans feber verkar vara borta, och ni verkar vara den som har befriat honom från den. *(bereder sig att gå)*

Philippe Kapten d'Artagnan, jag önskar träffa herr Fouquet.

d'Artagnan Det skall jag framföra till honom. Han har haft en lika sömnlös natt som ni. *(går)*

Philippe Tror du att han misstänkte något?

Prästen Nej. Han visste icke vad han hade att misstänka.

Philippe Men han observerade min blekhet.

Prästen Den kan vi ej sminka över.

Philippe Snart vet hela hovet att kung Ludvig, detta falska namn jag måste bära med en nedrig titel, på en natt förändrats till en blek figur. Och alla som får se mig skall bevaka denna märkliga sensationella blekhet och begynna diskutera den och skvallra om den.

Prästen Det är troligt. Den skall bli ett allmänt samtalsämne för ett par tre dagar. Sedan skall er blekhet vara glömd. *(det knackar mycket försiktigt)*

Philippe Stig in! *(fröken de la Vallière visar sig)*

Vallière Louis! Jag trodde du var ensam.

Philippe Fröken de la Vallière!

Vallière Jag trodde jag var din Louise för dig.

Philippe (något tafatt) Det här är blott min biktfar, biskopen av Vannes. *(presenterar honom ansträngt)* Min fröken de la Vallière, jag har haft en besvärlig natt och kommit fram till att ni icke mer får komma in till mig intimt. Jag måste hädanefter respektera er som alla andra ärbara hovdamer.

Vallière Vad är detta för en helt ny melodi? Du respektera mig? Det har du aldrig kunnat göra någonsin med någon kvinna. Har du fått en knäpp?

Prästen Min fröken, kungens vilja måste respekteras.

Vallière (ser från den ena till den andra) Gör du alltså slut?

Philippe Jag måste göra slut. Jag är dock gift, jag måste tänka på mitt ansvar för moralen i vårt land, *(kommer på en idé,)* och som du hör så har jag vaknat upp som en ny mänska.

Vallière Ja, det har du verkligen. Du är ju blek som om du suttit inne hela livet. Och vad du har blivit mager! Denna natt har du förlorat säkert tio kilo.

Philippe (lugnt) Det är ej så konstigt.

Vallière Den där prästen måste ha arbetat med dig hela natten och gett dig en bot av strapatserande dimensioner.

Philippe Ja, du anar icke vilken skärseld han har fört mig genom.

Vallière Det är nästan att jag inte längre känner dig igen.

Philippe Det måste vara så, Louise. Jag måste avstå från dig. Det är ofrånkomligt, och jag kan ej återvända till dig någonsin. Farväl, min kära.

Vallière Påstå bara inte att du älskar drottningen, för det vet hela världen att du aldrig gjort.

Philippe Du har så rätt. Jag ämnar skilja mig från henne. Gå nu ut.

Vallière (tror inte sina öron) Oh! (*går. I dörren möts hon av herr Fouquet. Hon tar sig om kinden som om hon var omåttligt chockerad och försvinner ut. Herr Fouquet inträder extra förbryllad av fröken de la Vallières överraskande åtbörder.*)

Philippe Välkommen, herr Fouquet.

Fouquet Ers majestät, (*bugar sig till golvet,*) jag är förkrossad. Varje öre skall betalas er tillbaka. Kardinalen Mazarin gav mig ett kvitto på att dessa tretton millioner var en gratifikation till mig, men detta kvitto är förlorat. För att sona detta slarv skall jag betala åter varje öre.

Philippe (går fram till honom, tar honom om axlarna och reser honom upp, säger lugnt:) Glöm det.

Fouquet (tror inte sina öron) Vad?

Philippe Var ej förskräckt. Jag menar bara väl.

Fouquet Ers majestät, är ni då riktigt frisk? Ni är så blek som döden!

Philippe Skåda då er själv i spegeln. Ni kan inte ana hur oändligt komisk ni ser ut. (*Fouquet tittar sig förskräckt i spegeln.*) Ni är ej bortskämd av välgärningar precis.

Fouquet Är jag fortfarande er överintendent trots allt?

Philippe Min vän, att herr Colbert blev avundsjuk på er för det att ni med så god smak och känsla för det sköna genomförde denna oförglömliga och underbara fest får ej gå er till sinnes. Jag var alltför påverkad av honom när jag rasade igår. Idag har jag distans till hela karusellen.

Fouquet Det är alltför bra för att alls kunna vara sant. Jag är då icke fånge mer? Jag är då ej i onåd mer hos er?

Philippe Min käre stackars plågade nervöse herre, ej det minsta. Ni är säkrare i gunst hos mig än herr Colbert. Den fest ni givit mig har varit Frankrikes historias största högtidsdagar.

Fouquet Alltid har jag smickrat er och blivit utskälld av er blott som tack. Nu plötsligt är det ni som smickrar mig. Jag tror ej mina sinnen. (*upptäcker biskopen*) Ah! Ni har en präst hos er! Det var på tiden att ni fått en riktig biktfar! Då förstår jag saken bättre! (*till prästen*) Excellens, jag visste ej att konungen fått er som biktfar.

Philippe Jag har biktat mig i största hemlighet alltsedan länge. Det har varit som en välbehövlig terapi. Jag är oändligt tacksam biskopen för det. Han skall för alltid nu stå vid min sida.

Fouquet Jag förstår. (*till prästen*) Ers excellens, får jag i enrum ha ett ord med er?

Prästen Om konungen tillåter det.

Philippe Min biktfar måste jag tillåta vad som helst. Jag klarar mig nog ensam, om jag blott får ha en stund i fred ett ögonblick. Jag har ej sovit denna natt och lider än av någon feber. Jag ber er två att ta all den tid i anspråk ni behöver för varandra. Jag skall icke ta emot besök igen förrän min biktfar kommer åter in till mig.

(*torkar sig om pannan och visar de båda herrarna ut med en gest. Dessa går ut tillsammans.*)

Puh! Mitt liv som fånge var ett paradiset mot detta helvete av mänskors oro och nervositet till följd av deras ständiga livsfara genom konungsmaktens oavslutligt överhängande Damoklessvärd! Puh! (*lägger sig på sängen och andas ut.*)

Scen 2. Prästen och herr Fouquet i kabinettet.

Fouquet Förklara er, herr biskop!

Prästen Vad skall jag förklara?

Fouquet Allt! Ty jag begriper ingenting! Ni är min gäst, men jag har aldrig sett er i hans majestäts närvaro förr. Med ens är ni hans egen biktfar, och han är en ny och

bättre mänska om än ganska tärd och blek och trött. Vad har ni gjort? Hur har ni lyckats genomföra underverket? Han var ju fullständigt religiöst likgiltig tills ni plötsligt denna morgon fanns vid ateistens sida. Här har inträffat en sensation bakom kulisserna.

Prästen Det kan man kanske säga.

Fouquet Härmed kräver jag av er en utförlig förklaring.

Prästen Men en biktfar får ej avslöja bikthemligheter, och han får det allra minst när hemligheterna är kungens.

Fouquet Jag är kungens bästa vän. Om han kan lita blint på er, så kan ni lita på att även jag är fullkomligt pålitlig.

Prästen Jag beklagar....

Fouquet Ut med språket, käre biskop. Ni var ingenting igår. Det visste alla. Nu är ni med ens hans majestäts allsmäktige rådgivare, som på en natt får honom att förändras från en översittarslyngel till en luttrad filosof. Ni måste avslöja för mig historien bakom denna majestätiska revolution. Vad har ni för hållhake på vår konung som på en natt kan utträta slika under?

Prästen Jag har bara gjort min plikt.

Fouquet Så ni är anspråkslös och blygsam också! Hör nu på, min gode herr prelat. När kardinalen Mazarin, hans majestäts premiärminister, dog, utbröt en kamp på liv och död emellan mig och herr Colbert om första platsen efter kungen. Jag förlorade, Colbert fick mig på fall, och jag blev arresterad här i mitt palats, mitt eget hem, för svindleri och ansåg mig förlorad och Colbert allsmäktig. Då uppdyker ni ur natten, jag får fullständig upprättelse, och såsom rikets andre man framstår i stället för Colbert och mig ni själv, en präst som Mazarin och därtill en föraktad jesuit. Ni har fullgjort ett mästerstycke i tyst kabinettsdiplomati, och jag högaktar er och gratulerar er till Frankrikes mest konstruktiva inre seger. Men hur tusan har ni burit er åt?

Prästen Min vän, jag ber om att få pröva er.

Fouquet Jag ber om att få prövas.

Prästen En principfråga: Vem ärver fadern om hans äldsta är två tvillingar?

Fouquet De ärver båda.

Prästen Och ej någon av dem ärver mera än den andra?

Fouquet Nej.

Prästen Då kommer fråga nummer två. Om ena tvillingbrodern undanröjs och andre tvillingbrodern ärver ensam, kan han kallas då en usurpator?

Fouquet Ja, det är en fråga om usurpation i så fall.

Prästen Och ni håller fast vid denna åsikt även om de båda tvillingbröderna var söner till ett rikets konung?

Fouquet Ja. Vart vill ni komma? (*Prästen betraktar honom lugnt.*) Ni menar, att den bleke, milde, vänligt stämde nye konungen är konung Ludvigs egen tvillingbror? Är denna teori för långsökt?

Prästen Ni har träffat rätt.

Fouquet Men kan det vara möjligt? Jag hörde aldrig talas om att förre kungen skulle ha fött tvillingbröder.

Prästen Änkedrottningen kan ej förneka det. På kungens order undanröjdes andre tvillingbrodern, som har uppväxt i fullständig isolering och de sista åtta åren levande begravd i konungens Bastilj.

Fouquet Du milde himmel! Vilket brott! Vet kungen om det?

Prästen Nej. Kung Ludvig visste aldrig om det.

Fouquet Vet han om det nu?

Prästen Nej, han vet ej ens om det nu.

Fouquet Var är han då? Hur har han då det låtit kunna ske att tvillingbrodern uppträder som konung?

Prästen Han vet icke om det.

Fouquet Har han då rest bort i natt?
Prästen Ja, han har denna natt rest bort.
Fouquet Vart då?
Prästen Han har intagit rummet i Bastiljen som hans broder hållits i som fånge nu i åtta år.
Fouquet Har han då lämnat tronen frivilligt?
Prästen Nej. Bröderna blev bytta, den i all sin livstid orättvist behandlade frivilligt, och den övermodige tyrannen ofrivilligt.
Fouquet Men det är ju då en kupp!
Prästen Jag medger att det äger karaktären av en kupp, men det är då en rättvis kupp.
Fouquet Men detta har ägt rum i detta slott, i mitt privata hem! Hans majestät kung Ludvig har då bortförts mot hans vilja medan han var gäst hos mig! Det är en förolämpning mot min gästfrihet!
Prästen Besinna er, min arme man! Ni var ju störtad av gårdagens konung, medan dagens har benådat er! Den arge kungen från igår är icke den som skulle ge er nåd.
Fouquet Ni började er fasansfulla redogörelse med att först fråga om principer. Här står vi nu inför en principalsak. Jag är värd för detta slott som är mitt hem, och ni och konungen var mina gäster. Ni har använt er av denna gästvänskap till att här i mitt hem förråda och bortföra konungen och spärra honom in i självaste Bastiljen! Är det riktigt? Detta är en fråga om principer!
Prästen Men ni medgav nyss att tvillingbrodern hade lika rättighet till arvet som den förste tvillingbrodern.
Fouquet Ja, han hade lika rättighet, men icke rättighet att störta tvillingbrodern, eller hur?
Prästen Betänk, min vän, den konung som nu vilar i ert rum har gett er ansvarsfrihet, men den konung ni vill rädda från Bastiljen ämnar ge er livstids fängelse!
Fouquet Det rör mig ej! Jag är en ärans och en hederns man! Jag kan ej leva kunnig om att landets konung har förrått här i mitt hem när han var gäst hos mig!
Prästen Vill ni då döma brodern till det fängelse för hela livet som han redan levat i i tjugotre ensamma år? Tror ni att Ludvig skulle sakna honom?
Fouquet Det är ej vår rätt att spekulera i vad kungen skulle finna vara bäst. Det är min plikt att rädda konungen! Det är allt vad jag vet. Jag ansvarar ej för följderna av denna kupp som ni har genomfört. Och som en man av heder ber jag er att ögonblickligen försvinna från mitt hus.
Prästen Herr Nicolas Fouquet, ni inser ej ert eget bästa.
Fouquet Jag inser min plikt, och det är nog! Försvinn! Försvinn ur landet förrän ni blir arresterad och avrättad för förräderi mot Frankrike och kronan!
Prästen Ni förråder framtiden och folket, och det gör ni av ren dumhet utan att förstå det. Detta är långt värre.
Fouquet Nog med era slingrande spetsfundigheter!
Prästen Jag beklagar er, min stackars herre, ty ni är en idiot.
Fouquet Vet hut! (*drar värjan*)
Prästen Ni drar er värja mot en obehäpnad jesuit för att han gjort sin mänskligaste plikt i livet. Därmed, i ointetgörandet av min mission, så störtar ni ert land i oundviklig olycka, ty Ludvig leder det åt helvete.
Fouquet Ni har ej rätt att döma honom förrän han har gjort det.
Prästen Jag har icke dömt er vedersakare. Jag har försökt blott att förhindra att han gör det.
Fouquet Ändamålet helgar medlen. Därför har ni satt vår konung på Bastiljen.

Prästen Med all rätt, med förlov sagt. Min vän, en sista gång, jag beder er, försök att inse perspektivet! Detta historiska ögonblick sker nu och aldrig mera. Fuska inte bort det med en världshistorisk blunder.

Fouquet (korkad) Jag kan inte göra mer än ge er fyra timmar. Ni får detta försprång så att ni kan lämna landet.

Prästen Och vad gör ni själv, min stackars olycklige narr?

Fouquet Min plikt. Jag hämtar och befriar konung Ludvig ur Bastiljen.

Prästen Därmed hänger ni er i er egen snara.

Fouquet Det får konungen avgöra. Jag vet blott att ni är vansinnig och landets farligaste man. Ni måste genast ge er av, om ni ej vill att jag tillkallar mina vakter, som kan mörda er om ni gör motstånd. Dödad blir ni i så fall i alla fall.

Prästen Jag lyder icke order från en blind, förvirrad och beväpnad man, ty jag är sund och obeväpnad. Döda mig, om ni så vill, som ni vill döda konungen er gäst som vilar här i slottet.

Fouquet Ni vet ej vad ni talar om. Er kan man inte resonera med. (*sticker värjan i skidan*) Jag reser till Bastiljen. Om ni ej är borta när jag återvänder är ni död. (*går uppretad*)

Prästen (efter honom) Jag beklagar er.

(*ensam*) Allting är förlorat, och det enda som vi jesuiter mer kan göra är att sörjande gå under jorden. (*går*)

Scen 3. Utanför Bastiljens port.

Fouquet Hallå! Öppna!

En vakt på muren Vad fan skulle jag göra det för?

Fouquet För att jag säger det!

Vakten Er plats är på mentalsjukhuset. Här har vi bara plats för politiska dårar.

Fouquet Vem inbillar ni er att ni är, så att ni kan tala till mig i den tonen? Vet ni inte vem jag är?

Vakten Jo, ni måste vara galen. Det räcker för mig. Ingen vettig mänska vill in här.

Fouquet Jag måste in här, och ni måste därför släppa in mig!

Vakten Vem fan tror ni själv att ni är? Påven eller kungen?

Fouquet Jag är Nicolas Fouquet, hans majestäts överintendent!

Vakten Och jag är Jean Dubonnet, hans majestäts portvakt på Bastiljen! Det väger väl lika jämnt ungefär?

Fouquet Idiot! Jag är här för att rädda konungens liv!

Vakten Det är jag också här för. Skulle jag släppa ut någon genom porten är kungens liv i fara. Därför släpper jag inte in någon heller, och allra minst en sådan hysterisk skränflock som ni. För ni vill väl bara komma in för att hämta ut någon, eller hur?

Fouquet Idiot! Jag är här för att hämta ut kungen!

Vakten Han finns inte här. Han finns på sitt slott. Det borde ni väl veta som hör till hans fångvaktare där. Om ni kommer hit för att hämta ut honom när det är ni och era kolleger som spärrat in honom i hans onaturliga hov så är ni allvarligt rubbad från förståndet.

Fouquet Idiot! Ser ni inte att jag menar allvar!

Vakten Jo, jag ser att ert tillstånd är allvarligt.

Fouquet Idiot!

Vakten Gå bara inte upp i rök, och implodera inte heller för den delen, och om ni ändå insisterar på att skaffa er ett anfall så råder jag er att dra er inomhus var ni slipper vittnen.

Fouquet Idiot!

Vakten Idioti är en sjukdom som består i att man tycker att alla är idioter utom en själv. (*Guvernören kommer fram på muren.*)

Guvernören Vad är det för ett väsen?

Fouquet Är det kommandanten?

Guvernören Är det ni som väcker upp halva staden så här tidigt med att komma hit och skrika? Förstår ni inte att somligt folk sover fortfarande? Jag satt just vid frukosten när man kom och störde mig för er skull. Vi i Bastiljen är också människor som irriteras av att bli störda. Gå hem med er och gräla på er fru i stället!

Fouquet Men jag måste få träffa kungen!

Vakten (till guvernören) Som jag sade, han har en skruv lös. (*visar med fingret mot pannan.*)

Guvernören Vad är det med er? Har ni fått hjärnskakning? Vad gjorde ni igår kväll? Gå hem och sov ruset av er! Ni är ju inte nykter!

Fouquet Ursäkta mig, men mitt ärende är faktiskt angeläget, och jag besvär er att släppa in mig i konungens namn.

Guvernören Har ni något pass utfärdat av konungen?

Fouquet Räcker det inte med att jag är en av konungens båda händer?

Guvernören Vilken är den andra?

Fouquet Herr Colbert.

Guvernören Du milde! Är ni då herr Fouquet?

Fouquet Ja, hans majestäts överintendent, till er tjänst.

Guvernören Men varför sade ni inte det genast, monseigneur? (*till vakten*) Släpp in herr ministern genast! (*till Fouquet*) Vad kan jag göra för er?

Fouquet Ni kan släppa in mig till att börja med.
(*Gallerporten öppnas med ett förfärligt oväsen av kedjor och mekanismers rassel.*)

Guvernören (möter honom i den öppna porten) Men vad gäller saken?

Fouquet Den gäller en viss biskop av Vannes, som har varit här och fört en fånge med sig ut.

Guvernören O nej! Säg inte att det misstaget nu har blivit känt!

Fouquet Jag är här för att rätta till det. Ännu kan allting räddas. Men jag måste få träffa den fånge som biskopen förde med sig in.

Guvernören Ingen kan träffa honom.

Fouquet Varför inte det?

Guvernören Han är livsfarlig! Min fångvaktare vågar inte gå in med mat till honom! Han har vrålat och rasat som ett rabiessmittat vilddjur hela natten! Den fången behöver en tvångströja i ett mentalsjukhus!

Fouquet (för sig själv) Är det så långt gånget? Kommer jag då för sent?
– Jag beklagar, men jag måste insistera på att få träffa honom.

Guvernören Jag ansvarar inte för ert liv i så fall, och skyll inte på mig om ni blir smittad. Och jag måste varna er. Går ni in till det avgrundsvildjuret är risken att ni aldrig kommer ut igen. Han kommer att riva er i bitar.

Fouquet Jag måste ändå insistera.

Guvernören (till vakten) För herr ministern till den stackars Philippes cell, men stanna själv utanför. Låt herr ministern ensam få gå in till det fradgande missfostret.

Fouquet Heter han då Philippe?

Guvernören Ja, det har han hetat i hela sitt liv, men det namnet får aldrig komma utanför Bastiljen.

Fouquet Det är jag medveten om, och det kan jag lova er att det aldrig kommer att göra.

Guvernören Då får jag väl visa er Bastiljens svåraste hemlighet då, som numera är ett omänskligare monster än Minotaurus.

Scen 4. Konungens cell.

Ludvig (från cellen) Hör ni mig inte, era förbannade jävlar i helvetets yttersta vidrighet! Jag är hans majestät konung Ludvig XIV av Frankrike och kräver att ni släpper ut mig, så att jag kan få avrätta er allihop och det omgående! Annars skall jag kräva hela Frankrikes omedelbara avrättning! *(Hans skrik ackompanjeras av oväsen, skrammel och sönderslagning av föremål utan ände.)*

Fouquet Är det "Philippe" som låter så där?

Guvernören Ack ja, och han har hållit på hela natten. Den stackaren som avrättar honom gör en god gärning. Är ni säkra på att ni vill gå in dit? Jag ansvarar i så fall inte för ert liv.

Fouquet Ge mig nycklarna och låt mig gå in ensam, men sätt er i säkerhet först.

Guvernören Ni är en modig man. *(ger sig skyndsamt iväg.)*

Ludvig (som tidigare) Era förbannade jävlar som stängt in mig i detta fängelse, släpp ut mig så att jag får slita sönder er med mina egna händer lem för lem! Vänta bara tills jag får tag på den högförrädaren herr Fouquet! Får jag tag på honom levande skall jag slita ut hans inälvor inför hela Frankrikes församlade menighet! Släpp ut mig, era jävlar!

Fouquet (för sig själv) Ännu kan jag vända tillbaka. Den där kan ej någon igenkänna mera som Frankrikes konung, nej, inte ens mer som en människa. Men jag har kommit så här långt. Hur kan jag väl vända tillbaka? Jag har sprängt vart hinder på vägen och lyckats besegra all byråkrati. Guvernören har flytt och har övergett mig. Nej, jag kan inte vända tillbaka.

(inte utan en viss rädsla) Ers majestät, det är jag!

Ludvig Vem i helvete är jag? Vem vågar svara mig där utanför? Öppna dörren så att jag kan skalpera honom!

Fouquet Det är er tjänare Nicolas Fouquet!

Ludvig Död åt Fouquet! Låt mig bara få komma åt honom! Det är han som bär skulden till allt, historiens fräckaste svindlare och majestätsförrädare! *(bearbetar dörren inifrån med sängben och andra lösryckta möbelbitar med ett förfärligt oväsen.)*

Fouquet Milde himmel! Låt honom bara inte vara bortom allt hopp!

(läser upp dörren. Den sparkas upp inifrån och visar Ludvig sönderriven, söndersliten, fradgande och med genomblodiga händer.)

Fouquet (med gråten i halsen) Ers majestät, ni har slitit sönder era naglar! *(faller på knä.)*

Ludvig Vad menar ni med detta tidernas största skurkstreck? Är ni alldeles fnoskig, karl? Släpper ni ut mig nu efter att först ha ämnat begrava mig levande?

Fouquet Ers majestät, jag är oskyldig och endast er lojalaste tjänare och faktiskt er enda. Den som förpassat er hit är hans excellens biskopen av Vannes....

Ludvig Jesuiten! Alltså en jesuitkonspiration!

Fouquet Ack nej, ack nej, han gjorde endast vad han ansåg vara rätt! Er tvillingbror har intagit er plats på tronen! Han var i denna cell före er, och ni får ej skaffa honom hit tillbaka!

Ludvig En tvillingbror? Vad är det för amsagor? Jag har ingen tvillingbror!

Fouquet Jo, det har ni visst, men han har varit en statshemlighet ända tills nu!

Ludvig En statshemlighet! En statshemlighet som sluppit ut ur Bastiljen! Här har min mor mycket att svara för! Vad i djävulens namn lät hon inte döda min tvillingbror så fort hon såg en sådan födas för?

Fouquet Betänk! Hon är er moder! Hon är bådas er moder!

Ludvig Men hon var även drottning! Det borde hon ha tänkt på! Staten kommer alltid först! Men det låter för absurt. Det kan inte vara sant. Här ligger något annat bakom. Har ni då sett usurpatorn?

Fouquet Ja, han är er egen spegelbild fast blekare.

Ludvig Min mor kan inte ha fött två förstfödda tvillingar och låtit båda leva. Usurpatorn kan inte vara min bror. Han må vara dubbelgångare, men tvillingbror – aldrig! Men kom! Vi måste ut härifrån, innan den mardröm jag vaknat ur visar sig ha varit verklig. Jag höll på att bli ett djur av idel fasa utan gränser....

Fouquet Vad ni måste ha gått igenom!

Ludvig Men ni har gett mig hämnden i min hand! Jesuiterna har smitt sin sista komplott! Nu skall de utrotas! Och den där dubbelgångaren skall schavotteras!

Fouquet Ers majestät, det kan ni icke göra. Han är av lika kungligt blod som ni.

Ludvig Det skiter jag i! Han har låtit mig buras in i Bastiljen!

Fouquet Han har själv suttit här i åtta år, och ni lät det ske.

Ludvig Jag visste inte om det!

Fouquet Skall han straffas där för?

Ludvig Herr Fouquet, jag tror inte på er sanslösa historia förrän jag sett denna lurendrejare i verkligheten. Innan dess kan jag inte döma definitivt i saken. Låt oss gå.

Fouquet Herr guvernör, släpp ut oss!

Guvernören (läser upp från den yttre korridoren) Lever ni ännu, herr Fouquet?

Fouquet Allt är under kontroll. Faran är över.

Guvernören (öppnar dörren) Gudskelov att ni lever! Men hur har ni lyckats tämja banditen?

Fouquet Bry er inte om det. Vi måste omedelbart tillbaka till Vaux nu.

Guvernören Tar ni den livsfarlige fången med er?

Fouquet Min vän, jag har inget val. Men lita på att alla misstag skall rätta till sig. Ni kommer inte att lida någon skada.

Guvernören Men jag måste ha någon form av papper från högre ort....

Ludvig (skriver i all hast ett papper) Här! (räcker det till guvernören)

Fouquet (till Ludvig) Låt oss först bege oss till Louvren, så att ni kan göra toalett.

Ludvig Överenskommet. (skyndar ut med herr Fouquet.)

Guvernören (läser pappret med oändlig förvåning) "På order av kung Ludvig av Frankrike befrias härmed Bastiljens genom tiderna farligaste fånge." Undertecknat "Ludvig av Frankrike"!

Jag är död om detta är som jag tror en frigivning för mycket! (kollapsar)

Akt V Scen 1. Slottet Vaux. Som akt IV scen 1 etc.

Philippe (orolig, färdigt påklädd, går fram och tillbaka,) Var dröjer biskopen? Han borde inte lämna mig så länge. Gud vet vad som försiggår där ute bland de ansvarslösa parasiterna i alla kabinetten. (det knackar) Kom in!

(d'Artagnan inträder) Herr d'Artagnan!

d'Artagnan Jag har ett bud från biskopen av Vannes. Han måste plötsligt bryta upp och bad mig ge er detta brev med djupt beklagande av en oanad kris som kallar honom bort från er tills vidare. (överräcker artigt ett brev.)

Philippe (läser tyst och blir allvarlig) Herr d'Artagnan, den biskopen har endast gjort sin plikt, och jag skall sakna honom. Väntar någon på mig nu?

d'Artagnan Med förlov sagt, ers majestät, så väntar hela hovet på att ni skall visa er och ta i tu med era plikter.

Philippe Kapten d'Artagnan, jag väntar här. Låt vem som helst få komma in, men stanna här hos mig och var min livvakt, om det skulle hända något överraskande.

d'Artagnan Det skall bli mig en ära att själv få närvara vid ers majestäts audienser.

Philippe Hur tog herr Fouquet sin rättvisa återupprättelse?

d'Artagnan Han fick med ens en faslig fart på sig efter ett samtal med vår excellens, er biktfar biskopen av Vannes. Efter det grälet eller utbytet av upprördheter var de

lika röda båda två, och båda reste bort men från varandra, herr Fouquet mot staden och herr biskopen mot landet. Allt jag fick av någon av dem var det lilla budskap som ni fick förseglat.

Philippe Kapten d'Artagnan, jag gissar att ni kommer att få se märkvärdigheter här i detta rum idag. Jag råkar vara insatt, nämligen, i den statshemlighet som herr Fouquet och biskopen har diskuterat, och jag tror att den statshemligheten kommer att brisera här i detta rum i sinom tid. Jag ber er därför än en gång att noga observera allt som kommer att tilldra sig här idag.

d'Artagnan Det skall bli intressant.

Philippe Vem väntar först på mig?

d'Artagnan Er moder.

Philippe (drar efter andan) Bra. Jag längtar efter att få träffa henne.

(d'Artagnan öppnar dörrarna. Flera personer inträder, drottning Anna av Österrike förd av sin yngre son "Monsieur" samt efter dem dennes gemål förd av herr de Saint-Aignan.)

Anna av Österrike God morgon, min herr son.

Philippe (utan att se henne i ögonen) God morgon, moder.

Anna Herr Fouquet har sannerligen skrivit fransk historia genom dessa överdådiga oöverträffade tillställningar, som måste kostat honom svindlande förmögenheter, som han helt och hållet lär ha offrat själv och blott för att behaga oss.

Philippe (utan att se henne i ögonen) Madame, ni tar vartenda ord ur munnen på mig.

Anna Vad ni är behärskad denna dag, Louis! Har febern då fullständigt rensat er från all er orättvisa vrede och blott lämnat kvar en sådan blek försagdhet?

Philippe (ser henne i ögonen) Aldrig mer må konungen ge uttryck för en överilning eller oklokhet.

Anna Min son, jag känner ej igen dig.

Philippe Det, madame, bör ni måhända glädjas över.

Anna Glädjas? Varför?

Philippe Kanske att er son har blivit visare och vaknat som en ny och bättre mänska denna morgon?

Anna Om det ändå vore sant! Men faktiskt verkar det ju så. Din blekhet, endast, skrämmer mig.

Philippe Den avtar nog när jag har återhämtat mig från denna högst påfrestande och helt sömnlösa natt.

Monsieur Min broder, det har sagts att ni har funnit er en biktfar. Är det sant?

Philippe Tyvärr har biskopen av Vannes ånyo kallats bort. Hans tjänst hos mig var alltför kort, och det beklagar jag mer än han själv.

Monsieur Var han då inte nöjd med er?

Philippe Min bror behagar skämta. Biskopen har skrivit mig ett avskedsbrev som klart belyser hur oändligt smärtsamt det var honom att behöva lämna mig. Men ännu mera smärtsamt är det för mig själv, och det lär nog bli ännu mera smärtsamt förrän dagen är förbi.

Monsieur Min bror, ni talar gåtfullt som om här var en statshemlighet på gång.

Philippe Min bror, statshemlighet är rätta ordet, och den hemligheten får ej någon taga del av förrän jag är död.

Monsieur Det låter alldeles otroligt spännande.

Anna Vad har min son för hemligheter för sin moder?

Philippe Samma hemlighet som modern haft för båda sina söner.

Anna Jag förstår dig ej, min son.

Philippe Jag hoppas att min mor ej någonsin skall komma att förstå.

Anna Du skrämmer mig, min son. Vad är det som jag inte vet?

Philippe Allenast det som ni har vetat alltför länge.

Monsieur På min ära! Detta liknar verkligen ett av min konungslige broders nya obehagliga förunderliga upptåg! Han vill konkurrera ut Fouquet med egna scener och effekter! Väntar oss en överraskning, broder?

Philippe Det beror på herr Fouquet.

Monsieur Aha! Är denna sällsamma "statshemlighet" ett schackdrag mot vår värd som han nu äger att besvara?

Philippe Kanske det.

Herr Saint-Aignan, vill ni ha godheten att höra efter hur det är med drottningen? Jag önskar veta varför hon ej önskar delta denna morgon.

Saint-Aignan Ja, ers majestät. (*går ut*)

Monsieur (till sin fru) Hon vet naturligtvis att fröken de la Vallière ägt tillträde till kungens sovrum denna natt.

Philippe Min broder, jag har bättre öron än ni tror. Ni har alldeles rätt i att Louise de la Vallière har varit här men icke i den avsikt som ni tror. Hon var här denna morgon för att höra mig avsluta min kontakt med henne. Om ni inte tror mig kan ni fråga henne själv.

Anna (ler) Min son!

Philippe Och om min drottning önskar skilja sig från mig så har hon rätt att kräva det.

Monsieur (till sin fru) Man kunde tro att kungen denna natt har blivit till en annan man.

Henriette Jag har ej någonsin förr sett honom så blek, behärskad och besinningsfull. All klokhets som man saknat förr hos honom har med ens helt tagit herraväldet över honom. Ändå är det han och ingen annan.

Anna Min svärdotter, er observation är riktig. Likväl måste jag nu återvända till den hemliga affär som nyss blev nämnd. Jag finner er fullständiga omsvängning från fullständig avoghet mot herr Fouquet till gränslös nåd mot honom aningen förbryllande, min son. Vi vet ju alla att han dock har ruinerat staten.

Philippe Ja, så hävdar herr Colbert, min moder. Är ni då av hans parti? Är icke kronan den som slösat mest av statens pengar?

Anna Men, min son, den kronan är ju vi, och du själv är ju staten.

Philippe Är vi det? Är icke staten snarare det folk som genom skatter utan tal försörjer oss och kronan, aristokratin och statens administration? Är staten ej det stora breda fattiga och nödlidande folk som mot sin vilja tvingas att betala våra höga nöjen? Är ej staten folket som betalar allt det som vi sanslöst slösar bort på bjäfs och prål och fester, som den här, som herr Fouquet har regisserat till ett pris som hade mättat samtliga Frankrikes svultna bönder?

(*Alla har förfasat sig mer och mer medan han har talat.*)

d'Artagnan (för sig själv) Aldrig förr har jag hört sådant vett på så hög ort.

Anna Min son, ni går för långt. Ni är ju plötsligt radikal!

Monsieur (torkar sig om pannan) Min broder, är ni riktigt frisk?

Henriette (till sin man) Det fattas bara att han abdikerar.

Philippe Kung Louis den fjortonde är icke den som abdikerar. Men han har idag uppstigit från sitt läger som en ny och bättre man, som plötsligt upplyst är om landets svaga punkter och sjukdomar. Nej, hans majestät behöver icke abdikera, ty han vet hur rikets elände skall botas. Aristokratin skall abdikera och betala folket vad den skyldig är!

Monsieur Min bror, ni är från vettet! Ni predikar ju revolution!

Philippe (lugnt) Nej, sunt förnuft.

Monsieur (till sin fru) Det är den där jesuiten biskopen av Vannes som ingett honom sjuka griller. Låt oss hoppas att det bara är ett anfall.

Philippe Nej, min broder, det är ej ett anfall, det är politik. Det är slut nu med de rikas manipulationer med den franska statens medel. Herr Colbert och herr Fouquet

skall båda tvingas retirera och betala varje franc de svindlat staten, det vill säga folket, på. Det är nu slut på aristokratins totala självsvåld och de etablerades intriger. Framtidens och min regerings ordspråk skall framledes vara: "Rättvisa åt folket". Härmed dödförklarar jag all korrupktion, och jag skall själv personligen framledes granska Frankrikes finanser och se noga till att ej en franc blir offrad genom vettlöst slöseri på lyx och prakt som detta Vaux, som skapats för att blända mig men som allenast fått mig att bli nykter.

Monsieur (till sin fru) Konungen har blivit tråkig.

Henriette (till konungen) Jag beklagar er, min svåger, att ni vaknat på fel sida denna morgon. Hoppas dessa sjuka griller snart går över. Ni behöver, tror jag, sova mera.

Anna Henriette! Ni förolämpar statens majestät! Allenast han, om någon, vet vad som är bäst för staten.

Philippe Min moder, ni tycks känna väl er son trots allt.

Anna Jag kände aldrig honom förrän nu.

Philippe Likväl har ni en gång förskjutit honom.

(bullen utanför)

Monsieur Vad är det för buller?

Anna Min son, vad menar ni?

Philippe Min moder, detta buller utanför kan varsla om den tragedi som troligen är svaret på er fråga, som i så fall snart blir alltför uppenbart.

Henriette (till sin man) Jag tror det är Fouquet som gormar.

Monsieur Fan ta herr Fouquet! Han ger oss bara ständiga problem med sin odrägliga inställsamhet. Hans festers lyx har ju fördärvat konungen för oss! *(bullret kommer närmare)*

d'Artagnan Det är bortom allt tvivel herr Fouquet som verkar något exalterad.

(Fouquet stormar in med Ludvig, som råkar vara exakt likadant klädd som Philippe. Ludvig stannar upp mållös av förvåning, och lika stum av förvåning står Philippe som paralyserad. Båda står som fixerade av varandras spegelbilder som plötsligt visar sig vara levande.)

Drottning Anna skriker till och sätter handen för munnen, som om hon vägrade acceptera vad hon såg. Monsieur ser från den ena till den andra, klentroget och konfunderat. Henriette sätter solfjädern för ansiktet som för att skydda sig mot en chock. Herr Fouquet fångar uppmärksamt och intresserat Philippe med blicken. Endast d'Artagnan bibehåller sinnesjämvikten.)

d'Artagnan (för sig själv) Detta var då sannerligen en statshemlighet!

(Plötsligt inträder herr Saint-Aignan.)

Saint' Aignan Hennes majestät ber hälsa att hon är vid god vigör men måste vila, och hon ber sin make... *(förstummas av scenen och ser liksom Monsieur från den ena av tvillingbröderna till den andre)* ...men vem är hennes make?

Ludvig (hämtar sig) Jag är hennes make! *(till änkedrottningen)* Moder, jag är er förstfödde son och konung. Känner ni ej mer igen mig?

Philippe (vänder sig till drottningen; mera ödmjukt:) Moder, se, jag är er son.

(Ludvig ryggar tillbaka.)

Anna Ve mig! *(svimmar)*

Monsieur Detta är då alldeles förbålt!

Ludvig (hämtar sig, vänder sig till d'Artagnan) Min livvakt, ni kan rätt avgöra vem som är rätt konung här! Är jag det med min friska hy, som dagligen sett solsken, eller kan det vara denna blekfis?

Fouquet (för sig själv) Ingen har mer rätt att vara konung än den andre. Jesuiten hade rätt. Jag önskar vid min Gud att detta vore gjort!

d'Artagnan (efter en stunds tvekan, går fram till Philippe och lägger sin hand på dennes axel.) Monseigneur, ni är min fånge.

(Philippe blickar omkring sig, och Ludvig kan ej möta hans blick. Denne drar sig ut tillsammans med Monsieur och Henriette.)

Ludvig Detta är för mycket! (försvinner)

Fouquet (till Philippe, bönfällande) Monseigneur, förlåt mig!

Philippe Herr Fouquet! (lugnt) Ni visste icke vad ni gjorde. Jag kan ej förlåta er, då all min makt har återtagits av min broder. Må han ge er sin belöning.

(Colbert inträder.)

Colbert (med ett papper till d'Artagnan) Jag beklagar, men det är på konungens befallning.

(d'Artagnan läser det tyst.)

Philippe Vad befäller han?

d'Artagnan (med svårligen återhållen vrede) Läs själv, min prins. (överräcker befallningen.)

Philippe (läser) "Herr d'Artagnan må genast föra fången till ön Sainte-Marguerite, var fångens ansikte må bli betäckt med järnmask, som han aldrig må avtaga om han vill behålla livet."

Sainte-Marguerite betyder livstids fängelse?

d'Artagnan Precis.

Philippe I stället för Bastiljen får mitt ansikte ett fängelse av järn på livstid. Det är tydligen min broders vilja. (till drottningen, som vaknat) Moder, än en gång, den sista, ber jag er att se er son, som ni har redan en gång offrat för min broders stat och som nu offras, ej av er men väl av honom, andra gången, med ert goda minne.

Anna Vi är båda offer för den stat vi tjänar, son.

Philippe Den stat som offrar människor för att själv överleva kan ej överleva, och de bröder som ni fött som äger makten och som därför offrar mig, är inga människor. Farväl, min moder.

Anna Ditt straff, ädle son, är ingenting mot mitt. En moders hjärta brister endast en gång, men en drottning måste uthärda att brista dubbelt och tredubbelt. (svimmar igen)

Philippe (till d'Artagnan) Gör er plikt, kapten, och låt oss gå.

d'Artagnan (till Fouquet) Herr överintendent, jag hoppas att ni nu är nöjd med er livs fests förnäma höjdpunkt.

Fouquet Ack, jag ville blott behaga konungen! Vem kunde ana vad han hade i Bastiljen?

d'Artagnan Allra minst han själv. Men nu är han medveten om den stats brott som han själv begår.

Fouquet (till Philippe) Min son, jag önskar att jag kunde gottgöra det här.

Philippe (stolt) Min broder lär belöna er. (går med d'Artagnan.)

Fouquet (förkrossad) Min Gud! Vad är då rätt i denna stat? Allt verkar vara fel förutom allt det som är maktlöst.

(Ludvig inkommer med Colbert och Monsieur samt Henriette.)

Fouquet (reser sig) Jag beklagar intermezzot, herre konung, men vem kunde ana att han skulle vara lika klädd som ni? Jag kan blott djupt beklaga allt det obehag som denna scen kan ha berett er.

Ludvig Herr Fouquet, med anledning av era svindlande affärer har vi efter en kort överläggning kommit fram till med finansminister herr Colbert att ni är härmed avskedad från alla era uppdrag, och ni skall bli åtalad för grov förskingring av de tretton millioner som ert slott och denna fest har kostat och som saknats sedan länge i den franska statens kassa.

Fouquet Men, ers majestät, ni ruinerar mig!

Ludvig Nej, ni har själv allenast ruinerat er.

Fouquet Men jag gav ju åtminstone tillbaka kungariket åt er!

Ludvig Det bad vi er aldrig om, och ni kan ej bevisa att jag någonsin löpt fara att förlora det. Colbert! Sätt fart på alla våra byggnadsplaner!

Fouquet Vad skall ni då göra med mitt vackra Vaux? Skall ni då konfiskera hela härligheten?

Ludvig Ja, exakt. Jag tackar er för ert berömliga initiativ. Ni har gett mig inspiration till att nu börja bygga världens vackraste och största kungliga palats, och det skall byggas ute i Versailles. Allt som finns här skall finnas ännu mera där. Och där skall aldrig festerna ta slut.

Fouquet Och jag?

Ludvig Min vän, jag har glömt bort er redan. Allt som ni har att se fram emot är livstids fängelse. (*d'Artagnan inträder.*)

Så bra att ni är kvar här än, herr d'Artagnan. Ni kan då släpa med er denne krake dessutom.

d'Artagnan Ers majestät, jag har tyvärr ett sorgebud att komma med.

Ludvig Låt höra.

d'Artagnan Er tvillingbroder, monseigneur Philippe, är död. Han tog i hemlighet ett gift som biskopen av Vannes barmhärtigt lämnat kvar åt honom efter sig, när han själv tvingats under jorden av att herr Fouquet förrått hans sak och gjort sig till hans fiende. Er tvillingbroders död var jesuitens sista välgärning mot monseigneur Philippe. Allt framgår här ur detta brev som biskopen själv gav åt mig att överlämna till Philippe.

(*visar ett brev för Ludvig.*)

Ludvig (läser) "Min son, jag gav er friheten och ämnar icke acceptera att ni en gång till berövas den. Vår kupp har upptäckts av Fouquet, och om vi icke klarar krisen har ni här en giftampull som sista nödutväg med garanterad blixtnabb verkan, om allt annat skulle svika.

Vår är evigheten om ej annat.

Biskopen av Vannes."

Min dubbelgångare, den bleke usurpatorn, är då alltså borta?

d'Artagnan Ja. Han fick ej ens se solens sken här utanför.

Ludvig Och ni har inte bara hjälpt honom att löpa, låtit honom fly och smuglat honom bort till jesuiterna?

d'Artagnan En undersökning skulle bara göra det omöjligt att undvika att skandalen blir offentlig, Sire.

Ludvig (resignerar men fattar sitt beslut) Han slapp då bli en man med järnmask, och han gjorde då det hela dessutom bekvämt för oss. Med andra ord, ej någonting har hänt. Det har ej förekommit någon tvillingbroder till mig och ej någon dubbelgångare. Den bleke usurpatorn offrade sig själv för statens väl. Må staten därför leva som om ingenting har hänt. Det är min order till er alla: det spektakel som ni här har sett har aldrig förekommit. Den som påstår annorlunda ljuger.

Fouquet (pekar mot drottningen) Gäller även det er moder?

Ludvig (kallt) Hon begrov själv hemligheten när den föddes.

Ingen dåre skall mer sätta tilltro till den, och den som försöker väcka liv i en legend skall kallas en fantastisk och romantisk narr.

Så länge franska kronan är ett med den franska staten skall den här statshemligheten vara obekant, och särskilt för de få som känner till den. Är det klart? (*Alla står tysta.*)

Nåväl, herr d'Artagnan, för ut den svindlaren Fouquet! (*leende*) Och när ni återkommer kan ni föra till mig fröken de la Vallière.

Och herr Colbert, låt oss nu se vad vi skall taga med oss härifrån Fouquets anläggningar och parker till Versailles.

(*d'Artagnan för ut Fouquet, och de återstående fördjupar sig ivrigt i planerna för det blivande Versailles. Alla struntar i den avsvimmade änkedrottningen, som om de glömt bort att hon fanns.*)

Slut.

Författarens efterskrift.

Vi är medvetna om att förfärliga svårigheter väntar den som vill spela denna pjäs. Den huvudsakliga svårigheten är förstås de båda karaktärerna Philippe och Ludvig, som skall se nästan exakt likadana ut. Med filmkonst kan båda rollerna spelas av en och samma, och detta är väl den enklaste lösningen. På teater kan man eventuellt blanda rollerna med varandra, så att båda skådespelarna får spela båda rollerna delvis, för att konfundera publiken. Gör de det skickligt skall publiken icke se någon skillnad mellan dem i femte akten. Vidare bör Philippes blekhet inte överdrivas.

Göteborg, april 1989.

Efterskrift.

Detta bittra drama har icke ett enda lik att uppvisa och är kanske likväl mera fruktansvärt i sin ironi och cynism än något av författarens 27 tidigare. Temat hör till vad han med förkärlek intresserat sig för redan tidigare (i den tyska medeltidsromanen "Gudaskymning" och det judisk-tyska dramat "Dubbelgångaren"): två personer förenade i samma öde och ibland identiskt lika varandra till utseendet men till karaktären varandras motsatser. I "Dubbelgångaren" är det en dubbelgångare som lyckas förstöra "originalets" hela värld och liv för att själv gå under när han lyckats driva "originalet" i döden. Här är ännu en tredje variant som inte liknar något av de båda föregående fallen.

Båda är fångar, men den ene är omedveten om sin fångenskap medan den andre har lärt sig acceptera den som ett helvete han aldrig kan befrias ur. När rollerna blir ombytta visar det sig att den förste inte kan uthärda reell fångenskap medan den andre visar att han aldrig har förtjänat den. När rollerna byts en tredje gång tillbaka till utgångsläget uppstår tragedin.

Nyckelrollen är den stackars svindlaren herr Fouquet, och hans fall är en historisk tilldragelse som utgör inledningen till Frankrikes definitiva kurs mot revolutionen. Historien om statshemligheten, som har sitt ursprung hos Voltaire, som kan ha vetat alltför mycket om alltför mycket som andra inte hade en aning om, kan betraktas som en fabel om en fransk Hamlet. Hela berättelsen är Alexandre Dumas den äldres och står att finna i "Vicomte de Bragelonne" kapitel 75-89. Var han har fått denna fantastiska historia ifrån vet man inte, men han hade en speciell begåvning för ockulta insikter (se romanerna om Cagliostro samt exempelvis "Varulven" och "De korsikanska bröderna") som i vissa klarsynta ögonblick till och med överträffade Victor Hugos. Man kan givetvis förkasta hela legenden om "mannen med järnmasken" som obevislig, men förklaringen att alltsammans kom från fallet Matteoli, som bara fick bära sammetsmask, är otillfredsställande. Man kommer inte ifrån att berättelsen är fascinerande, kanske just emedan man varken kan bevisa dess sanning eller dess grundlöshet.

Detta drama kan ses som en dokumentär om det franska statskicketets omänsklighet anno 1661 när Ludvig XIV definitivt gjorde det sådant, och statens etablerade ofelbarhet är ett ständigt aktuellt debattämne, i synnerhet när en sådan alltid på nytt då och då försöker göra sig gällande (exempelvis idag i länder som Rumänien och Kina). Men främst är det väl en svensk tribut till det franska dramat och då framför allt till Voltaire och de båda största franska romantikerna – Alexandre Dumas d.ä. och Victor Hugo, som författaren alltid har älskat över allt annat i fransk litteratur.

Endast konungen och herr Fouquet bryter mot de annars konsekventa jamberna. Konungens entré i tredje akten är helt på prosa, men jamberna vidtar på nytt så fort herr Fouquet avlägsnar sig. Scen 4 i samma akt börjar i stilenliga jamber men bryts ned av fångens mänskliga sammanbrott. I akt IV är herr Fouquets mission i Bastiljen (scen 3-4) helt på prosa.

Jesuitens gestalt kan ses som en motvikt till det tämligen avskräckande påveporträttet i det omedelbart föregående dramat "Saturnus". Även den katolska kyrkan har – som allting annat – minst två sidor.

Sagittarius den 5.6.1989